

АРБАНАШКО ПИТАЊЕ

И

СРПСКО ПРАВО

НАПИСАО

ТОМО П. ОРАОВАЦ

324/000

АРБАНАШКО ПИТАЊЕ

И

СРПСКО ПРАВО

НАПИСАО

ТОМО П. ОРАОВАЦ

Београд, 1999.

Библиотека
Историја Балкана

Издавач
ИГП "Прометеј"
Београд, Прве путе 43
Тел. 011/31 931 13

За издавача
Инж. Боривоје Ушчумлић

Репринг издање
из 1913. год.

Штампа:
ИГП "Прометеј", Београд

Тираж: 500 примерака
ISBN 86-82363-19-4

ПРЕДГОВОР

У доцније доба много се писало и пише о Арбанији и Арбанасима, па видећи, да је то скроз нетачно и да се не слаже са постојећим стањем, ни са оним што сами Арбанаси о себи говоре и причају, а читајући и пратећи оно што се о њима пише, увидио сам и увјерио се, да се пише или са непознавањем ствари, или са намјерним извртањем истине, зашто је и наступила једна збрка појмова, која је допринијела томе, да се од једне незнатне ствари начини огромно јевропско питање, које задаје толику бригу не само велесилама, него и сваком културном човјеку, који се грозни пред могућношћу Јевропског рата.

Па како су Срби са Арбанасима, скоро свуда помијешани и како је тешко поставити међе између оба народа то, да би се колико толико добио прави појам о поријеклу већине садашњих Арбанаса или т. зв. Малисора, који се налазе у сјеверо-источној Арбанији према границама Србије и Црне Горе, сматрао сам за дужност, као познаваоц арбанашке прошлости, живота, поријекла и обичаја, изни-

јети о њима оно, што је врло мало или готово ни мало било познато, а на основу свога дугогодишњег испитивања и проматрања њиховог живота и обичаја.

Све што будем у овоме дјелу говорио о Арбанасима подкријељено је и доказима а много је посвједочено и страним писцима, који су и нехотице рекли по коју истину о њима. И сваки, коме је стало до познавања Арбанаса — Малисора може из овог дјела видјети све што је потребно да се тај народ и окарактерише као српски по поријеклу, језику, народној поезији и обичајима, што је за рјешавање Арбанашког питања неопходно, да се зна, ако се жели, да се до правог сазнања дође и ово питање правилно и праведно ријеши.

И ако је све ово писано на брзу руку, опет је све сређено и уређено тако, да може задовољити сваког, коме је до истине и правилног сазнања стало.

Надам се да ће се свако увјерити, да сам учинио добро, што сам се ријешио средити и уредити своја опажања о Арбанасима, чији ми је живот, као што рекох, свестрано познат. Ако би ма ко, у шта од изложеног посумњао, готов сам да му дам и шире обавјештење, пошто се говори и пише о живијем малисорским племенима и кућама, код којих постоји живо предање о свему овом, што ћу изложити, а што сам од људи из народа, и народа забјележио, упамтио и овако средно.

Поред арбанашког питања и питање о Скадру задаје дипломацији обје српске кра-

љевине и српскоме народу велику бригу и незнам како и по чему се Скадар узима као арбанашки град и престолница Арбаније, па да би се и о њему стекло увјерење, да је свагда био српски и да су Срби владали Скадром ништа мање од хиљаду и двије стотина година, сматрао сам за своју дужност изнијети и о њему праву истину из чега ће се сваки увјерити, да је Скадар још од VII вијека био српски и да као такав мора остати.

Како смо ми Срби, вјечито радећи на ослобођењу свога народа били излагани највећим неправдама, нарочито приликом уговора о миру и раду разних конгреса на којима се третирао и рјешавало о српском питању као што је у изгледу да ће и сада бити, то сам сматрао за потребно упријети прстом на многе ране, које су наношене у прошлости српскоме народу, зато се надам, да нико неће замјерити за све оно, што се и мимо главног предмета рекло, да би се колико толико видјело, да смо ми Срби били пасторчад а Јевропа маћеха према нама и ако смо својим витештвом и безпримјерним отпором одолевали азијатској навали, тако како ни један народ на истоку а ни на западу и чиме смо Јевропу задужили и обвезали, да према нама и у опште српскоме питању буде праведљивија и увиђавнија, него што је то до сада било.

Томо П. Орловац.

АРБАНИЈА

Арбанија се налази поред Јонског и Јадранског мора између Старе Србије, Македоније, Тесалије, Епира, Грчке и Црне Горе. Ријека Шкумба дијели Арбанију на сјеверну и јужну, или горњу и доњу.

Земљиште је већином шумовито и планинско, а поред морских обала питомо, са доста пространих равница.

Највеће су планине: Проклетија, Темали, Тербуна, Галишник и др. махом непроходне, а планински предјели неродни и дивљачни са многим дубодолинама. Поред ријека и у приморју земље су родне.

Ријеке су краткога тока и мало их има, од којих су најзнатније: Војуца и Шкумба.

Клима је у планинским предјелима сурова, а у приморју блага са многим тропским биљем.

Путеви су незнатни. а главна су два, од којих један води преко Драча к Валони, и други од Љеша преко планина, за Призрен и Стару Србију.

Најважнији су трговачки градови: Драч, Валона, Берат, Елбасан и др.

Становници Арбаније дијеле се на Србе, Арбанасе, Грке, Бугаре, Куцовлахе и Турке а има и Јевреја, Талијана и Цигана. Незна се тачно колико има становника, а мисли се да их има до један милион и по свију укупно.

Арбанаса има поред Арбаније још и у Грчкој, у Аустрији око Задра и у Срему (Клименте); у Влашкој и нешто мало по другим државама а највише их се одселило, после пада Скендербеговог у Италију, у предјелима Сицилије, Калабрије и Апулије.

Становништво Арбаније је врло тешко, готово немогуће одвојити и поставити међе докле се која народност простире, а по градовима су скоро све народности заступљене.

Арбанаси се по језику дијеле на двије главне гране: *Геге* и *Тоске*. Гегама се називају сјеверни Арбанаси почев од ријеке Шкумбе, а Тоске се простиру ниже све до грчке границе па и преко ње. Главни арбанашки дијалекти толико се међу собом разликују, да се Тоске и Геге тешко могу разумјети. Сјевероисточни Арбанаси или т.зв. *Малисори* са врло малим изузетком српског су поријекла. Но треба знати да Малисори (Геге) сами себе не зову ни Арбанасима, ни Арнаутима него *Шхи-иШарима* (Брђанима). Језик им је препун ријечи талијанских, српских, грчких, румунских (римских) и турских. Своје азбуке немају и све до освојења Арбаније, па и за дуго вријеме после тога њихова је азбука била ћирилица са којом се служило Скендербег и сво старо малисорско племство, што се да

видјети из многих повеља и споменика Кастри-отовића, Леке, Николе и Павла Дукађинца.

Арбанаси немају народне литературе ни умотворина, које се као такве могу узети, а оно мало што се може наћи јесу само пастирске и незначајне женске пјесме, без икакве књижевне или ма какве вриједности.

Све што се о Арбанасима писало нијесу писали домородци него странци, на страним језицима. Код старих малисорских породица и дан дањи могу се наћи писмени споменици и старе листине писане ћирилицом и што се као свето чувало и чува код старешина појединих породица, који су их примили у наслеђе, као најстарији чланови породице. Оваких свједока о вишој малисорској култури, која се почела развијати у Арбанији доласком Срба у VII вијеку и добила кулминацију са владавином краља Милутина, Дечанског и цара Душана, а тако исто и о арбанашкој (српској) писмености, било је до скоро у свој сјеверној Арбанији врло много, док су се данас многи затрли и упропастили.

Зна се, да су Арбанаси поред Грка најстарији насељеници на Балкану. За њих се зна од прије двије хиљада година и они су прастаросједоци Балкана. Од кад се за њих зна изређале су се на Балкану многе културе и цивилизације: грчка, римска, византијска, талијанска (млетачка) и словенска (србо—хрватска и бугарска), што тврди, да су били међу културним и мање више напредним и цивилизованим народима, а зна се да су били

а и сада су један здрав, духовит и бистар народ и за дивно је чудо како на њих није могла утицати култура и напредак толиких народа са којима су непрекидно у додир долазили. Остали су доследни себи и вјечито живјели својим прастарим некултурним и нецивилизованим животом и због тога се овај народ није ни могао дозвати памети ни покушати, а не створити државу. А о зрелости једнога народа и његовој подобности за самосталан живот пресудна је манифестација тога народа о јединству и самосталној управи државној, која од њиховог постанка до данас не само што није манифестована, већ није ни у најужем појму о држави, ни покретана. Рећи ће се, па како се може мислити да је овај народ здрав и бистар кад нема појма о својој народности и о потреби бића народне државе и самосталности? На ово је лак одговор: Ни један Арбанас неће да зна ма о каквој слободи сем о личној и племенској т. ј. о слободи свога племена — фиса или барјака. Та лична слобода састоји се не у слободи какву ми и цио свијет појмимо и разумијемо него у слободи вршења ћефа, личних прохтјева, отимачине, убистава, разбојништва и насиља сваке врсте, а да се за таква дјела никад и никоме не одговара. То исто разумије као слободу свако племе, фис или барјак у погледу према другом племену — фису или барјаку. Отуда се рађају свакодневна и непрекидна убиства и међусобне пљачке и отимачине. Услед тога и ратује племе са племеном,

фис са фисом и барјак са барјаком. Ове међусобне бојеве и трвења нико није могао сузбити нити је ко од пропасти српске управе над њима и покушао да то уради, јер и да је ко покушао, да то учини остало би само као покушај и ништа више. Треба знати и то, да је свако племе за себе задовољно и срећно само ако оно без устеге може радити што хоће а да му се нико и ни зашта не успротиви.

Дакле, из наведеног се јасно види, да тај народ неће да трпи над собом никога па било то страног или домаћег, јер они поред наведеног, под слободом разумију и то да никоме и никада не дају дације ма какве, сем у крви и то онда, кад је у изгледу богата пљачка и велики ђар. Заиста сваки мислени човјек питаће се у чуду: да ли је овај народ долазио ма с ким у додир и дали је имао могућности да види како други народи напредују и у њиховом сусједству имају и стварну државу а плодове своје самосталности богато уживају? И на ово питање лако је одговорити: Од свога постанка имали су се на кога угледати, јер су били у додиру са таквим државама од којих су доиста могли примити све што им је било потребно, али све те уредбе и државне установе нијесу на њих ни у колико могле утицати ни пробудити у њима сазнање о своме народном бићу и потреби заједничког рада и националног живота, јер они мисле, говоре и вјерују, да је све једно везао им ко страни или свој руке и обуздао самовољу, јер сматрају за највећу

врлину и витештво одупријети се противу свакога, ко би покушао довести их до послуха и поштовања закона и туђег права или својине.

Можда ће ко запитати: од куд толика немарност и равнодушност једнога племена — фиса или барјака према другоме племену — фису или барјаку. И на то је лако одговорити. Све те фисове, племена или барјаке не веже једна национална свијест, јер се зна, а и они знају да их међусобно не веже једна крв, поријекло и једни и једнаки обичаји пошто се зна а они знају од кога се рађају, а то се сваком приликом може уочити, јер је свакоме фису — племену или барјаку ближи онај фис — племе или барјак, са којим се од једнога стабла и родоначалника рађају. И баш овијем се може објаснити што они нијесу вјерски затуцани и фанатици, а неумолими осветници свога по крви ма и најдаљег рођака, ма овај био друге вјере или другим језиком говорио, а што ћемо речито и доказати у даљем нашем излагању о поријеклу појединих племена, фисова или барјака.

* * *

Сјеверо-источну Арбанију или Малесију састављају у главном ова племена: Мирдити, Шаље, Шоше, Берише, Гашани, Кастренићи, Истипићи, Мати, Мертури, Клименти, Оти, Кастрати, Шкријели, Боге, Љумљани, Груде ит.д. *Мирдити* се налазе у приједелу и околини Дрима до задриме и Љеша и рађају се од позна-

тог Леке Дукађинца, који је имао два сина: Нико-лу и Бијелог Павла. Лека Дукађинац био је Србин, као што су и сви Дукађинци са малим изузетком, српскога поријекла, а и оно мало Дукађинаца што није било српскога поријекла били су помијешани са Србима и српски говорили. Од Николе се рађају Мирдити и Шаљани а од Бијелог Павла, Бјелопавлићи у Црној Гори и Гаши или Гашани, велико мухамеданско племе близу Ђаковице. Сва поменута племена знају да су у сродству и с поносом причају да су потомци Леке Дукађинца, који је на Косову јуначки пао бранећи слободу и српскога цара Лазара.

И ако су Мирдити католици а Гашани мухамеданци и Бјелопавлићи православни, опет им вјера не смета да се браћом називају и у невољи један за другог гину. Међу Мирдитима налази се породица познатог Пренк-Биб-Доде, који је био Турцима сумњив као неки претедент на албански престо, због чега је још прије српско-турског рата 1876. год. интерниран у Цариграду и тамо био све до малисорске буне 1910., кад га је турска влада послала у Скадар да мири Малисоре, којом је приликом свратио у Беч, понудио услуге и примио инструкције за даљи рад у корист Аустрије, у чију корист и сад ради. Овај Пренк-Биб-Доде има рођенога братаица Пренк Колу, који је био на Цетињу у Црној Гори 1872. па до конца 1875. год., када је пошао својој кући у Мирдите. Овај Пренк Кола био је почасни ађутант Њ. В. кнеза Николе и

носио ађутантски грб звани „сенатски“ који је био и највећи. На Цетињу је код писца ових редова учио и научио српски језик и са поносом називао себе Србином. Он се сваком приликом истицао као прави потомак Скендербегов, ређајући све предке почев од себе до Ђорђа Кастриотића—Скендербега и од Скендербега до Андријушка брата Краљевића Марка. Ово живо предање, које се преноси са оца на сина у овој познатој и угледној мрдитској кући, познато је и свима Мирдитима и Малисорима и то је живо предање и давало право на првенство овој кући, што је и Турцима било познато и због чега су свагда зазирали од Пренк Коле и његових предака и рођака. Ово предање почев од Пренка Коле чуо је писац и од његовог оца капетана Коле који је себе сматрао по старини Србинсм а по језику Шћиптаром (брђанином). Овај капетан Кола и његов син Пренк Кола причао ми је како у њиховој кући има једна одаја — скривница гдје се чувају стара јеванђеља и друге на пергаменту писане књиге српским (старо-словенским) језиком, које се чувају у њиховој кући још од доба Скендербеговог.

За ове књиге и старе повеље писане на пергаменту причали су још и то, да су их тражили многи бискупни и арцибискупни, који су њиховој кући долазили, да их виде и да их читају, али ни један од њих није знао да их прочита и да сазна њихову садржину, већећи да су то старе шизматичке књиге, које

су писали невјерници. Али како су те књиге остале као аманет од Скендербега, они су их чували и очували. О тим су књигама говорили са највећим поштовањем и побожним пијететом, изјављујући, да би прије изгубили главе и свакога и све своје, него што би те свете књиге из својих руку испустили, вјерујући, да им оне доносе свамо добро и уважење, које као прва кућа Мирдитска имају и уживају.

Мирдити су прво и најважније племе у свој Малесији и Арбанији. Они су свагда тежили Црној Гори и Србима, знајући, да су једно, због чега за сво вријеме ратовања 1876-7-8 год. нијесу војевали противу Србије и Црне Горе.

Шаље се налазе одмах до Мирдита и од њих се може чути да су потомци Леке Дудаћинца. Они су за вријеме Скендербегово а и много доцније били православни Срби, а и сад се поносе својим поријеклом. Сад су скоро сви Шаљани католици. И они су свагда тежили Србима и ако нијесу жељели ничију власт над собом. Од ових се Шаљана налазе као и од Мирдита многе куће у Скадру, а и садашњи арцибискуп скадарски Срећи родом је Шаљанин, поријеклом Србин, а рођени брат, поменутог арцибискупа Гашпар Срећи, који је био посредник између Црне Горе и Арбаније за сво вријеме ратовања с Турцима 1875-9. г. када се преселио из Црне Горе у Србију и ту радио у корист Србије и Српства. Ово је радио признајући своје српско поријекло и

као такви чинио знатне користи Србији и Црној Гори.

И обо је поред осталог један жив доказ, да су Шаљани поријеклом Срби, а што је сваком приликом признавао и овај интелегентни син богате и виђене скадарске трговачке куће. Неће бити излишно ако се овдје напомене, да је и отац овога Гашпара и брата му арцибискупа скадарског Сарећин, био највећи пријатељ Срба и Српства и да је до смрти књаза Михајила одржавао непрекидне писмене везе лично са књазом Михајлом код кога је много пута долазио и боравио у београдском конаку као гост, преко кога је књаз Михајло радио на ослобођењу Арбаније и спајања са Србијом, што тврди да је он признавао своје српско поријекло и као угледан и богат трговац био готов рескирати са собом и својим имањем, за ослобођење Скадра и Малесије.

Племе *Гаши*, као што рекосмо поријеклом су Срби и ако мухамеданци, али такви, да никада нијесу крили своје поријекло, већ се с њим дичили и поносили и сваком се приликом истицали као сродници Мирдита и Бјелопавлића. И они су, и ако мухамеданци, очували своју српску славу, као год Шаљани и Мирдите који славе заједничку славу Никољ-дањ.

Племе *Берише*, које се налази близу Ђаковице а и у самој Ђаковици воде своје поријекло од Гојка Мрњавчевића и називају се међу другим племенима Кучима и воде с њима

једно и исто поријекло. Они су до XVIII вијека били Срби православни, и сад их има мухамеданаца и католика. И они су свагда истичали а и сада истичу своје српско поријекло и нијесу вјерски фанатици. На братство са Кучима у Црној Гори толико много полажу, да су често пута светили своју браћу Куче Црногорске, кад би чули за кога, да је убио Куча, па ма тај био и мухамеданац. Како мухамеданци тако и католици Берише и њихови рођаци племе *Мершури* славе Госпођин-дан. Ни католике ни мухамеданце Берише вјера ни мало не раздваја, већ живе братски, помажући један другом у свему па и у одржавању своје и братовљеве вјере. Од овог племена рађа се и познати Махмут Усејин Спaxић, господар многих села у околини Ниша, као и Муктар Гоља, преко кога је радио са Ђаковичким Турцима Књаз Михајло.

Познато је предање како су пет брата: Озро, Пипо, Васо, Красо и Ото оставили своју постојбину Призрен и Шар-планину и разселили се по Зети и Малесији, гдје су населили три племена у Црној Гори и два у Малесији. Од Озра су познати црногорски *Озрићи*, од којих се рађа црногорска краљица Милена. Од Пипа се рађа познато црногорско племе *Пипери* а од Васа, данас многобројни *Васојевићи*. Од остала два брата који су се населили у садашњој Малесији рађају се два чувена малисорска племена и то: од Краса *Красићи* и од Ота чувени и познати *Хотци*. Сва поменућа племена како ова у Малесији,

тако и она у Црној Гори, чувају као свето предање о своме заједничком поријеклу и братству, које је међу њима без разлике вјере толико развијено да су увијек готови жртвовати се један за другог, називајући један другог „родо“ кад би се гдје срели и упознали. Хоти и Краснићи славе сви Иван-дањ и Аранђелов-дан и ако су Хоти католици а Краснићи мухамеданци, као год што православни Озринићи, Пипери и Васојевићи славе заједничку славу Аранђелов-дан. За Хоте се зна да су до краја XVIII вијека били чисти Срби, служили се чистим српским језиком и били православне вјероисповијести, а и данас их још има на двадесет кућа православних, које се и дан дањи служе српским језиком.

Јако и јуначко сада малисорско племе *Климентши* играло је врло важну улогу међу племенима Горње Зете и у друштву са Кучима, Пиперима, Васојевићима и др. брдским племенима борило се за српску слободу скоро у свим борбама противу Турака и по уговору са Млечићима заједно са другим црногорским племенима помагало је Млечићима приликом одбране Скадра, као и у борбама Зећана на Ђемовском пољу противу најезде Турака, које је предводио издајни Станиша Црнојевић противу слободе своје рођене мајке. Како Клименти тако и Хоти, Кастрати, Шкријели, Груде и др. сада Малисорска племена одржали су сјајне побједе 1612 г. заједно са црногорским брђанима у Љешкопољу над скадарским пашом Мехмедбеговићем. Они су били

учасници оне страшне и нечувене борбе брђана, који су побједоносно долазили до Пловдива (Филипопоља) палећи турске вароши и отимљући караване, због чега је султан Ахмед I поменути 1612 г. и послао против брђана сина Мехмед паше са 25 000 Турака, кога у Бјелопавлићима побиједо споменути Клименти, Оти, Кастрати, Пипери, Кучи, Груде и Бјелопавлићи под вођством кучкога војводе. Ово је толико ражљутило Султана да је послао Арслан пашу и са њиме здружених седам паша од седам санџака, са преко 60 000 војника, са којима је ударио на српско племе Клименте и ту је био одбијен, одакле је прешао преко Гусиња и ударио 1613 г. на Васојевиће, гдје су га поменути брђани са Климентима и другим Малисорима пресрели и његову војску страшно разбили, одакле су Турци у нереду после тешког путовања дошли у Подгорицу, па из Подгорице пошли у Бјелопавлиће и у Косовоме лугу понова од истих били тако страшно потучени, да су се у највећем нереду, бјежећи главом без обзира, вратили у Подгорицу. Све су ове борбе, као што рекосмо, вођене у друштву Климената, Кастрата, Хота и др. племена, за које се сад хоће, да каже и утврди да су Албанци или Арбанаси и ако то нијесу нигда били, и ако су се свагда па и до скоро борили за српско име и своју слободу. И ако и сами и дан дањи признају да су српскога поријекла, а који се ни по обичајима, ни по особинама а ни по јуначкоме српском соју не могу на-

звати Арбанасима само по томе, што су силом околности по несрећи морали примити Шћиптарски језик, који није и не може бити мјерило за одређивање Арбанске народности. кад такве народности и не постоји, јер је то предјeони назив, дакле географски појам, који не може решавати питање народности. А да је језик пресудан фактор за одређивање народности, онда би се с правом могло рећи да наши Јевреји нијесу Јевреји већ Шпањолци.

Осим поменутих Малисора славе славу још и ова племена: Груде католици — Госпођин-дан, а мухамеданци Ђурђев-дан; Селчани — Петков-дан и прољетни Никољ-дан; Вукали и Никачи — Госпођин-дан; Боге — Аранђелов-дан; Шкријељи — Никољ-дан 6 децембра и др.

Дакле сви Малисори српскога поријекла славе оне светитеље, које су славили као православни Срби. Колико је код њих била укоријењена вјера и српска слава, види се и од туда, што је узалудна била сва моћ римске пропаганде да код католика убије усмену на своју стару вјеру и српску славу, а карактеристично је и то, што ни саме оје, улеме и сво мухамеданско свештенство и турска власт нијесу могли угушити усмену код мухамеданаца поарбанашених Срба на стару славу, коју сви како мухамеданци тако и католици славе. Има примјера да у једном племену — Фису или барјаку владају по три вјероисповиједи, као што је случај са Хотима, међу којима има и мухамеданаца и католика и пра-

вославних поарбанашених Срба, који сви као што рекосмо славе заједничку славу Ивањдан. А сви Малисори од све три вјероисповиједи славе још и Св. Николу. Како се сви Малисори сматрају за једно без разлике вјероисповиједи то се жене једни од других и дају одиве један другом. Често се пута дешавало а и сад има случајева, да у једном братству и у једној задружној кући имају по двије вјере, а такође има случајева да је човјек — домаћин куће био мухамеданац а жена хришћанка, отуда је и поникао међу Малисорима Србима приговор: „Отац клања, мајка се крсти а дијете се чуди“. Дакле вјера им ни у колико не смета да један другог помажу, чувају и од зла бране, дијелећи заједно и зло и добро, јер знају да су једна крв, дакле нераздвојни род.

Познато је да се турске буле крију и лице обмотавају, да их неби туђи човјек видио, али код мухамеданаца Малисора тога нема, већ њихове жене иду отворена лица, незабуљене као и друге хришћанке, опомињући се своје прошлости, српског поријекла и обичаја. Чак шта више, сматрају за гријех и непристојно крити лице, вјерујући да часне жене не смију крити лице и да је то гријех према слободи у којој они живе. Карактеристично је и то, да поарбанашени Срби мухамеданци сматрају за гријех многоженство, желећи да је то разврат, који убија поједине куће и задруге, уносећи у куће са многијем женама и многе навике, обичаје, немир и раз-

врат у породици. Све жене поарбанашених Срба, биле оне ма које вјере једнако се понашају и носе скоро исту и подједнаку ношњу.

Сви се Малисори управљају у свим споровима по закону (кануну) Леке Дукађинца, који није ништа друго, до дугим низом година преправљен и приликама прилагођен Душанов Законик, који се код њих предањем одржао у сили и преносио са оца на сина. Код њих влада крвна освета и крви се мире судом изабраних т. зв. добрих људи, чија је пресуда одмах извршна, дакле у свему онако, као што је било у обичају док су били православни Срби а какви се обичаји практиковали и код српских племена у Црној Гори и околини. Често пута Малисори су позивали чувеније главаре црногорске, да их мире у њиховим међусобним зађевицама, као што су небројено пута позивали Клименти, Хоти, Груди, Кастрати, Шкријели и др. познатога Реџа Јокова Ораовца који је све њихове спорове извиђао и судио и они се таквим пресудама задовољавали.

Познато је, да су дошли 1873. на Цетиње познати прваци малисорских племена, Кастренића, Истинића, Гаша, Реке и Бериша, код Њ. В. Књаза Николе, да им пошаље војводу Марка Миљанова да њихове међусобне зађевице и крви измири и да их упуту како ће радити и управљати се са Турцима, који су на њих ударили. Марко је по одобрењу Књаза Николе отишао у Кастрениће код њиховог главаре познатог војводе Бињак Алије, код

кога су дошли и сви главари, војводе и бар-
јактари поменутих племена, који су били у
рату са Турцима и који су потукли турску
војску и убили Мехмед пашу. Пошто је Марко
Миљанов умирио и измирио сва завађена
племена између себе и са Турцима вратио се
у Црну Гору.

Ово, поред многобројних примјера, које
смо споменули, служи као довољан доказ да
се види, да су ови, и ако непријатељи срп-
скога живља у Старој Србији, имали више
вјере у српске главаре него ли у саме Турке
и католичке мисионере.

Још у почетку смо рекли, да Арбанаси
немају своје народне поезије, али ће се увијек
чути међу малисорским племенима српскога
поријекла, сачувана и на шћиптарски језик
преведена српска народна пјесма. У свијем
бољим кућама поменутих племена, код мало
бољих домаћина чувају се српске гусле, као
аманет и светиња и одасвуда се чују звуци
и јака од гусала.

А од куда да се код „Арбанаса“ нађу
српске гусле и пјевају српске народне пјесме,
које сведоче о њиховој прошлости и њином
српском поријеклу.

После пропасти српске на Косову а и
доцније српски је народ био изложен страш-
ним и великим ударима са више страна, а
највиши и најтежи удари падали су по јадним
српским леђима од стране обичесних Турака
и лукавих и преспредених Латина и римске
пропаганде; па да би народ и појединци очу-

вали своје имање и живот свој, приклањали су своје намучене главе, једни Турцима, Мухамеду и Корану, а други светом оцу Папи и римској разузданој пропаганди, која је у многome чему била по Србе и Српство тежа и опаснија од самих обијесних Турака и њиховог корана. Па примајући мухамеданску или католичку вјеру а са вјерама и арбанашки-шћиптарски језик, са болом у души праштали су се свега свога и свега што их је као Србе карактерисало. Па кад је код Срба свију и свуда била дубоко у срцу и души урезана народна свијест и успомене своје сјајне и велике прошлости и сјећање на бесмртне српске јунаке, косовске осветнике и мученике, који никада нијесу хтјели подлећи, но борећи се од Ђурђева до Митрова дана хајдуковали по српским земљама и чували српску нејач и српске светиње, од разних Муса Кесеџија и безбројних Црних Арапина и Ђерђелез Алија. То се и нијесу могли опростити са својом српском безпримјерном и јединственом народном поезијом, те су примајући туђи и Србима страни језик преводили и најомиљеније српске пјесме о Косову, Косовским јунацима. Марку Краљевићу, Старици Новаку, котарским сердарима и другим безбројним српским витезовима, те су те своје омиљене пјесме задржали и уз гусле на шћиптарском језику пјевали и сад пјевају. При том пјевању уз гусле не чује се и не изговара се десетерац већ се последњи т. ј. десети слог замењује само гласним потезима.

Дакле поред свију тачно побројаних особина и обичаја поарбанашених Срба није могуће, да се могу побити јасно изложени докази о правој српском поријеклу свих малисорских племена. А у потврду овога, поред крсног имена тврде гусле и наше народне пјесме, да су они били и да су и сада не Арбанаси, ни Арнаути, ни Албанези, него чисти и овијани Срби, што и они сами с поносом тврде, а треба знати да и бадњак уносе.

Сад се питање само собом намеће: од куд да баш они приме тај како они сами кажу шћиптарски језик. На то питање ево одговора.

Тамо, гдје није било у сусјеству помусломањених Срба и друге народности, страног језика сем српског, мусломани су задржали и очували свој матерњи језик, као што је случај са босанским и херцеговачким муслиманима и од таквих се није ништа друго тражило, сем да признају и кажу да нијесу Срби него Турци. А тамо гдје су Срби били у непосредној близини и сусједству са Арбанасима, примајући муслиманску вјеру као господствојућу, морали су примати и језик арбанашки, као језик повлашћеног народа, што им је при прелазу у муслиманство условно стављано у дужност. Такви је исти био случај и са оним Србима, који су били у недјеливом сусједству са оним Арбанасима који су обећањима, митом и вјештином римске пропаганде примили католичанство и са њиме арбанашки — шћиптарски језик, пошто се тек тада могло вјеровати да су се од свога имена и своје вјере удаљили.

Ми сви знамо зашто се сваки човјек у Турској царевини могао називати слободно и Грком и Бугарином и Арбанасом и сваком другом народношћу само не именом Србина, које је код Турака омрзнута и представља собом народ и појединце, који за част, за слободу и вјеру радо умиру и живе само за оно што човека прави човјеком. Турци су знали да то име представља собом отпор свакоме насиљу, не обзирући се на кобне последице, знали су, да су у своје наступању на Балкан наишли на прави и силни отпор тек онда, кад су се први пут сукобили са Србима на Марици, па одатле, користећи се неслогом српске властеле заузимали стопу по стопу српске земље, док су ломећи једног по једног властелина стигли на Косово, па одатле истим начином освајали стопу по стопу српске земље и сваку стопу освојене земље заливали обилато својом дивљачком крвљу. Тако је све ишло са освајањем српских земаља, гдје су се криво проводили и покривали поља својим лешевима. Па и доцније никада није било ни једне српске горе, а да у њој није било српских ускока и хајдука, који су били јавни протест противу насиља и зулума, гласно причали и пушком и мачем свакоме да Србин неће и не може се звати рајом. А знамо и то да су поред све турске обијести двије малене српске земље очувале за сва времена своју потпуну народну, српску независност, а то су питома и дивна српска Атина поносни Дубровник и витешка и непобједна српска

Шпарту Црна Гора, које су јасно доказивале да Србин није умро и да не може умријети. И баш је у томе узрок што је Српско име било страшно и мучно по Турке, те освајаче свијета, они су знали да им пропаст долази једино од Срба и да отуда једино и може доћи. И онда није чудо што су се Турци старали да српско име угуше и да сатру све што се Србином и српским назива. Трудили су се да Србима наметну туђе арбанашко име и своју вјеру, знајући да ће тако добити не само вјерне следбенике него и неустрашиме борце за мухамеданску вјеру, силу и господство, као што су добили нечувјене ратнике и заклете непријатеље Срба од истих Срба, чију су дјецу одводили у Цариград и стварали Јаничарима, од којих су дрхтали народи, па и сами султани, које су они по својој вољи постављали и збацивали.

То одрођивање српскога живља у Арбанији и Старој Србији узело је највећег маха после велике сеобе под Чарнојевићем и Шакобентом, када су српске земље, а нарочито ти крајеви остали пусти и без одбране, а оно мало преосталог српског живља, да би очувало главу и кућу листом је прелазило у мухамеданство и примило шћиптарски језик, ма да су и ту често били мухамеданци и шћиптари по имену а у души и дому своје били и увијек чисти Срби. Често су се ван дома звали Мујо или Алија а у дому Јован и Никола. Они су дуго штитили своје племенике као и српске цркве, манастире и задужбине

српских царева, краљева, деспота и кнежева, али то њихово чување простирало се само на њихове сроднике који су били једно племена а нападали све остале за које су држали да су слабији.

Шћиптари или Арнаути од којих су Срби примили језик остали су у врло малом броју, као старосједиоци међу поарбанашеним Србима и као малобројнији с времена на вријеме раселили се свуда по Балканском полуострву, отуда и не престављају никакву компактну масу или цјелину, већ се пустили у стрелце између других народа, радећи као кукавице које носе јаја у туђем гњезду, те за то је и немогуће стварати једну арбанашку државу, ако се не желе раселити сви остали балкански народи.

Раније напоменусмо, како су здружени Брђани побјеђивали Турке у Климентима, Васојевићима и Бјелопавићима и како су побједоносно долазили до Пловдива у Источној Румелији и задавали страх султану и турској царевини. Ова заједничка ратовања нијесу била само у то вријеме, већ су се продужавала све до најновијег доба. Тако на прилику 1736 год. задружени Срби, Брђани, Клименти Оти и мухамеданци из Хаса, ударили су на Турке и освојили Бијело Поље, Рожај, Сјеницу, Ђаковицу, Пећ, Призрен и прешли преко Новог Пазара у данашњу Србију и у друштву са Драгачевцима и другим Србима састали

се на Јелици са аустријским фелдмаршалом Секендорфом, који је по народном предању отровао војводу Радоњу, чија се војска растурила због неслоге незнајући коме ће дати првенство над собом, а дио војске је однио тијело војводе Радоње и сахрзнио у селу Бошњацима близу Лесковца, гдје му се гроб збиља и данас налази.

Да су Клименти и поменута сада поарбанашена племена скоро непрекидно војевали противу Турака у друштву Црногораца, тврди још и писмо митрополита Саве и Василија Петровића — Његоша, кучкоме војводи и губернатору брдском, којим му препоручује, да позове војводу Клименачког, Васојевићског Братоношког, Пиперског, Бјелопавлићског и друге и да се спреме на заједнички отпор и борбу противу Турака са Хаџи Мехмед пашом босанским везиром, који је пошао са свом силсм против Црне Горе. Одговор поменутог војводе Илије Дрекаловића гласи од ријечи до ријечи овако:

„Наша висока хришћанска господо; ми смо добили писма ваших високопреосвештенстава и одмах смо послали за војводу Клименачког господина Деда Геру и за кнежеве: Васојевићског и Братонажићског и послали смо и свијем другим ваша света писма. Исто као што су урадили Црногорци и Приморци, кунемо се и ми на светоме јеванђељу да нећемо штећет пролит своју крв, за часни крст и отачество. И ви наша хришћанска го-

сподо храбрите нашу браћу, соколове црногорске. Ако Бог помогне а надамо се у њега, борба неће дуго трајати а ми ћемо побједити Турке. Примите к знању: да наше чете долазе до Сарајева, тамо сијеку и сретно се дома враћају, а шта ће мо тек чинити кад к нама дођу гњили и лијени Бошњаци. Ми весело чекамо Турке а надамо се и на нашу велику хришћанску царицу Московску, да ће и она сад објавити рат Турцима и освојити Цариград. И тек тада би наша војна била сретна по сво хришћанство. У Кучима 15 септембра 1745 год. Илија Дрекаловић војвода и губернатор брдски."

Из овога аутентичног писма овог војводе и губернатора брдског јасно се види, да је у другој половини XVIII вијека, по наредби митролита црногорских, он позивао и наређивао многим племенима међу којим и Климентима, да дођу и да се на свето Јеванђеље и крст закуну да ће се заједнички борити противу Турака и помагати својој браћи Црногорцима у боју против заједничког непријатеља. Дакле јасно се види да су Клименти као и остала Црногорска племена били православни и подпадали под власт Црногорских митрополита и да су се као православни Срби заклињали, да ће се као и остали Црногорци и приморци борити и гинути за часни крст, вјеру и отаџбину, а та им је отаџбина била не Арбанија, ни Арнаутлук него Српска Црна Гора.

Војвода Дрекаловић се рађа од чувене породице Дрекаловића и син је поменутог војводе Радоње. По предању Дрекаловићи Кучи, потомци су Скендербегови; доиста за потврду тога служе поред многих доказа и живо сачуваног родословља још и неки остаци, који се као породична светиња чувају у кући Дрекаловића. Тако нпр. печат Кастриотића са изображеним лафом, који је у исто време и грб породице, чувао се све до најновијег доба у Дрекаловића, док га брије кратког времена потомак Дрекаловиће Радош Петровић—Дрекаловић није предао ради чувања у руке и ризницу Њ. В. краља Николе, гдје се и сад налази.

Кад смо већ споменули Скендербега, ред је, разлог је и право је, да се о томе великом српском јунаку мало више позабавимо, докажемо и одбранимо га од напасти и биједе, која му се мртвоме намеће, тврдећи да је био Арбанас и ако он сам никад и нигдје то није признавао ни говорио.

Ђорђе Кастриотић је рођен 1403 год. од оца Ивана и мајке Воиславе, кћери српског господара од Полага. Његов прајед звао се Бранило Кастриотић, био је управник Канине и погинуо је у Јањини 1379 год., гдје је вршио дужност намјесника, као племић Душанов. Његов ђед се звао Константин, за кога епирски деспот Мусакије изриком тврди, да је као српски племић господарио у Серињи, које је мјесто Хан нашао у своме путовању

и описао га. Константин се оженио Јеленом, јединицом и унуком великог Карла Топије, господара од цијелог арбанашког приморја и наследницом Ђорђа Топија, помоћу које је добио велики положај и углед међу арбанашким главарима. Отац Ђорђевић Иван везан сродством са старом лозом Топија, а доцније и са другим важнијим арбанашким кућама био је најглавнији главар у Арбанији. Са својом женом Воиславом имао је пет кћери и четири сина. Најстарију кћер Марију дао је за Стевана Црнојевића господара Црне Горе, Влајку за Стевана Балшића, Ангелину за Владана Аријанта-Комненовића, Јелу за неког главара у Арбанији а Мамица је по очиној смрти удата за Мојсила Дибранца. Од синова најстарији Реносин умро је као православни калуђер у Синаји, остала тројица звали су се Станиша, Константин и Ђорђе.

1413. год. Иван Ђорђевић отац морао је дати Султану таоце своја три сина, а међу њима и десетогодишњег Ђорђа кога Турци потурчише и назваше Скендербег или Искандербег, што значи господар Алелсандар. Ђорђе је одрастао на Султановом двору и ратовао уз Турке.

Очевина Кастриотића била је у Маћи и Дибри а наслеђе Ђорђево по баби долазило му је из целе јужне Албаније на коју је Ђорђе полагао право, а 1444. год. по смрти свога оца када су на Турску завојштили Деспот Ђорђе Бранковић, Сибињанин Јанко и пољско-угарски краљ Владислав, Ђорђе побјеже од

Султана, промијени понова вјеру, дође у Кроју, коју исте године ослободи као и град Љеш. Год. 1467. опсађивао је Кроју Балабан паша, али је Скендербег уз припомоћ Леке и Николе Дукађина, Стевана Црнојевића, Андреје Нешића и др. српских војвода одбио Турке а Ђорђе Алексић убио пашу. Исте године кренуо се и султан Мухамед II противу Ђурђа, али није могао ништа да учини.

Ђорђе Кастриотић је умро од грознице 1468. г. у Љешу гдје је и сахрањен у православној цркви Св. Николе, одакле су га Турци по освојењу Љеша раскопали и извадили кости, па их разбили на најситније дјелове, грабили и носили уза се као амалију, верујући да их пушка неће убијати.

Ред је и право је да се једанпут расправи питање о томе ко је и које је народности овај велики јунак и војвода. Зна се да му је прађед као што рекосмо био Србин, да му је ђед био Србин и отац и мајка чисти Срби, да му је отац дао свој дјеци чисто српска имена и да у свој својој породици како у мушкој, тако и у женској линији, сем бабе није имао никог од арбанашке крви. Но да ли је Карло Топија био Арбанас то је питање које још није расправљено. Међу Арбанасима нема имена Ђорђе, Иван, Станиша, Воислава, Мамица, Јелена, Марија, Влајка ни Ангелина, нити се код Арбанаса могу наћи многосложна имена, већ обично једносложна Пренк, Ђон, Лек, Биб, Гиљ, Дод, Том, Марк и т. д.

Зна се да се Ђорђе Кастриотић свагда

служио својим српским језиком и ћирилицом, којом је писао и издавао повеље и наредбе. Зна се да је своје одиве давао српској властели и православним Зетским господарима. Зна се да је живио као православни Србин, славу славио и све обреде и обичаје српске вршио и одржавао.

Поред овога за доказ његовог поријекла служе и тврђења г. Ј. Г. Хана, г. Али Бује, Лежана и руског конзула Јастребова. Кад заиста Скендер-бег неби био чист Србин неби га у Србе трпао г. Хан, као аустријски конзул а ни остали страни испитивачи, који нијесу баш тако пријатељски према Србима и православљу расположени. Било их је и таквих који су по цијелој Малесији, нарочито у Скадру и око њега ишитили све српске споменике, црквене натписе и друге документе о српској прошлости тих мјеста и народа. Нарочиту ревност у томе послу цоказивао је г. Хекар, француски конзул у Скадру коме нијесу давали мира српски споменици и црквени натписи по свој околини Скадра.

Успомена на Ђорђа Кастриотића Скендербега остала је у живој памети код цијелог српског нарда, који га сматра и увршћује међу својим највећим јунацима, што тврде народне пјесме и предања о његовом витештву, и славним побједама над Турцима, док се код Арбанаса — правих Арбанаса о њему готово нигде и ништа незна, нити га Арбанаси спомињу као свога јунака. А кад би он био арбанашки народни јунак и птица у гори и чобан за он-

цама ијевао би о његовом витештву и славним побједама. Но за дивно је чудо, што га онда Арбакасима подмећу неки странци па и наши многи уважени научници, људи од пера и новинари. Ово је колико жалосно толико и неправедно, јер се овим чини гријех према његовој витешкој успомени, као и према народу српском, чији је син био и коме је поред осталих српских хероја служио, а и данас служи као дика и понос а служиће све донде док траје српског имена и српских гусала.

После смрти Скендер-бегове Турци су освојили Кроју и овладали Арбанијом. Срдити на Скендер-бега гонили су све Србе и Арбанасе који су били уз њега а који се нијесу прилагођавали новом стању, постајући гори непријатељи и зулумћари од самих освајача Арбаније. Остали пак становници који нијесу хтјели преврнути именом и вјером били су принуђени да бјеже, да се склањају и селе почев од Авлоне идући Скадру па до Пећи, Ђаковице и Приштине. Куд су се одселили Арбанаси нас се не тиче, ма да се зна да је већина њих отишла у Италију и Грчку, а многи се задржали у Јужној Арбанији или Тосканији а неки пошли по Балкану, а неки гоњени Срби населили се по Црној Гори, Старој и Новој Србији, а поименце гдје су се Срби населили, одакле су отишли и кога још имају од рода у Малесији, постараћемо се да вјерно изнесемо онако како је то историјом и предењем у на-

роду очувано и какво се и данас одржава како у Црној Гори тако и у Малесији.

Једна од најстаријих породица Горње Зете — Црне Горе јесте познато братство *Ђурашковића*, ораовски *Никићи* и мартинићски *Ђурановићи* рађају се од два брата; Ђурашковићи и Ђурановићи од Ђураша а Никићи од Ника (Николе), који су се доселили из Климената. У исто вријеме доселили су се из Климената познати *Цеклињски Јовићевићи* који се са Ђурашковићима и поменутим братствима рођакају. Ово знају како они, тако и Клименти. Један дио познатих *Цеклињана* род су са Пиперима и доселили су се из призренске околине а тврди се да се рађају од поменутог Пипа.

Зна се да је у војсци Скендербеговој био познати српски војвода звани Големи, чији се потомци и сада налазе у Скадру а од кога се рађа познати црногорски јунак Царевог лаза Вук Раслапчевић Големи, који је онако мудро уходио турску војску са браћом Ђурашковићима Јанком и Богданом, чији се потомци и сад налазе у Добрском селу у Ријечкој нахији. На Љуботињу у Ријечкој нахији налази се братство *Прље* од којих има и сад у Скадру а има их и у Улцињу. И они једни друге називају и братственицима и као браћа чувају се и пазе и ако се за скадарске Прље тврди да су Арбанаси. Једна црногорска нахија, звана љешанска прозвата је по граду Љешу као и Љешкопоље, које се налази између љешанске нахије и Мораче, одаклен су

досељени становници и братства Доње Љешанске нахије зване Дражојевине по Драгу досељеном из Љеша, од кога се рађа више љешанских братстава као што су поменути *Вукчевићи, Ускоковићи, Милићи, Бољевићи* и *Радуновићи* од којих се рађа митрополит и господар Црне Горе Мардарије Корнећанин, прозван тако по мјесту рођења Корнету, гдје је и каменован пресудом црногорске народне скупштине 1659 г. због његових односа с римским папом, од кога је желио добити помоћ за ослобођење балканских народа, па је од народа оптужен да је хтео полатинити Црну Гору. Њихови рођаци и сад се налазе поарбанашени у околини Љеша, гдје су у XIV вијеку владали земљама чак до Авлоне познати српски племићи Радичи и Јурасићи од којих се и данас налазе потомци у околини Љеша и Драча а има их и у Боки Которској који носе и дан дањи презиме *Јурасићи*. Од Радича се налази братство у Грудима а има их и у Подгорици, који се сви презивају *Радичевићи* од којих је и познати српски пјесник Бранко Радичевић, што је већ утврђено и признато како од подгорских Радичевића (од којих се рађа протођакон цетињски Филип Радичевић звани Груда) тако и од Радичевића из Славоније. Од властелина Радича има и данас као што рекосмо потомака у околини Љеша и Драча. Груде су сви били православни до краја XVIII вијека и говорили чистим српским језиком, па су примили шћиптарски језик а с језиком једни мухамеданску

а други католичку вјеру. Дакле има их мухамеданаца, католика и православних, а сви славе Св. Николу.

У Љешанској нахији сељани села Круса (где је 1796 г. погинуо Махмуд паша Бушатлија) воде поријекло из Кроје престонице Скендербегове, по којој су се и прозвали Крусе. Из Кроје су и црнички *Ђоновићи*.

Из хотскога Хума доселили су се Цетињски Хумци за вријеме Иван-бега Црнојевића, од којих се рађају познати Которски и Рисански *Бјеладиновићи* по родоначалнику поменутих Хумаца Бјеладину а и Радивојевићи — Умци, као што се испод хотскога Хума доселили и црнички Хајдуковићи — Скапчани или т. зв. Страхинићи, који међу Хотима имају сродника и који знају, да се рађају од једног родоначалника Ота.

У црничкој подгори живе *Поповићи*, који се рађају од скадарских Поповића, као што у Скадру има још *Вучковића* који су једно братство са љуботоњским (црногорским Вучковићима. У Скадру има и *Вучињића*, који су једно братство са шиперским Вучињићима и славе једну славу Аранђелов-дан. У Климентима има и данас братство православне вјере *Никићи*, који су једно братство са ораовским Никићима и славе једну славу Св. Јована јесењског. Клименачки Никићи и данас говоре српским језиком као и шћиптарским. У Гусињу има велико братство *Радоњићића*, који се рађају од *Ораовица* као и сељани сека Владна близу Тузи презивају се Ораок-

цима. Ораоваца има у садашњој Зети, који су православне вјере као и неколико братава у Подгорици (Муратага Хаџи Муховић). Ајровићи, има и у Скадру Муховића, који се презивају Ораовцима. Има их много и у Рожају међу којима је познати Мурат-ага Ганик првак рожајски, који као и сви Ораовци слави Св. Димитрија. Код њих је братство и племенска свијест толико развијена, да су увијек готови гинути и светити своју браћу православне, као што је урадио поменути Мурат-ага Ганић, који је убио једног Мухамеданца, који му се похвалио, рекав да је убио једног православног Куча, рекавши му: „па знаш ли ти да сам и ја Ораовац-Куч и да је ред да брата Куча осветим, но вади оружје и брани се!“ И том је приликом убио свога једноверца мухамеданца а осветио једноплеменога Куча. Сви Ораовци, како православни у Кучима, тако и мухамеданци који живе у Владне, Гусињу Рожају и другим мјестима воде своје поријекло од војводе Гојка Мрњавчевића и код свих се задржала као живо предање и сваки зна своје родословље почев од себе па до Гојка Мрњавчевића.

Но треба знати, да су се многи иселили из Црне Горе у Скендерију, као што је случај са познатом скадарском породицом *Беровића*, која се одселила из села Бери из лешанске нахије и населила се прије много вјекова у Скадар, гдје и сада живи и гдје је давала многе познате и уважене трговце и патриоте, који су се са својим српским именом вјечито

поносили, а који су и код Турака и Малисора уживали најбољи глас и неограничено повјерење. Од те се породице и сада налази у животу познати Ђорђе-паша Беровић, који је био врло велика и уважена личност и на носио част српскоме имену; био је и дуго година гувернер Крита.

Поред наведених православних братстава, који су кроз све вјекове очували своје српско име вјсру и обичаје, могли бисмо навести још и многа друга, као што су били *Перовићи*, од којих је познати Глигорије Вулев Перовић и многа друга.

У Васојевићима се налази сада арнаутско село *Пешиће*, а тако исто и у Црници се налази село истога имена до Сутормана. И сељани једног и другог села признају дасу род и једно, ако их вјера дијели. Становници *Горњих Кокота* и Мугоша досељени су из Кастрата, а за Кастрате се зна да су били православни Срби до краја XVIII вијека, говорили српски и исповједали православну вјеру. Они су близика-род са Кучима као што су и Клименти род са Цеклињанима једним од првих племена у Црној Гори.

Зна се да се испод Хума хотскога доселио у доњу Морачу неки Богић, од кога воде поријекло ова братства: *Радовићи*, *Меденице*, *Дуловићи*, *Ракочевевићи*, *Добрилани*, *Пековићи*, *Екнићи* и др. који са Хотима воде једно поријекло и рађају се од Ота. У доњу Морачу доселили су се још *Брауновићи* из Скадра којих има и у Кучима. Брауновића и

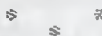
данас има поарбанашених у Скадру и мухамеданаца у Спужу. *Пјешивци* воде поријекло из Груда а Груде су као што рекосмо из Крајљеша од познатог Радича. Из Пјешиваца су се доселили у дробњачка језера *Кујунџићи* или *Лазаревићи*, Дробљачки *Шкулетшићи*, и познато братство *Шибалија* рађа се од поменутог Радича властезина и владооца Љеша, Драча и т. д. од кога се рађа чувени Гаврило а доцније и Живко Шибалија.

Дакле види се да су између себе род Груде, Радичевићи, Пјешивци, Шибалије и Лазаревићи или Кујунџићи и сви поменути знају, да се рађају од познатог Радича војводе од кога у Арбанији и дан данас има још много потомака.

Зна се да су у XIV вијеку владали Драчем, Љешом и све до Авлоне познати *Ђурашевићи*, који су се разселили по Црној Гори и Приморју. Они су неко вријеме заповиједали Горњом и Доњом Зетом. Поарбашених Ђурашевића има и данас у горњој Арбанији, као што их има православних у Црној Гори. У горњој Морачи се налази братство *Бојићи*, које се рађа од чувеног старог племена *Бојовића* из Васојевића, који се такође рађају од Васа, као и познати *Караџићи* који су се доселили у Дробњаке из Лијеве Ријеке. У Васојевићима има братстава, која воде поријекло и од других племена, као што је братство *Микића* родом из Шаље крај Проклетија, које као и сви Шаљани слави Св. Николу.

У потврду тога, да су сва малисорска племена поријеклом Срби и род са Србима

у Црној Гори, Старој Србији, Новопазарском Сандаку и са досељеницима у Србији, могли би смо навести још много примјера, али краткоћа времена, које је потребно за овај посао то не дозвољава, а мислимо да ће и ово бити довољно да потврди оно, зашто смо се подухватили да докажемо.

У доњој или јужној Арбанији стоји ствар већ сасвим друкчије. Тамо се још и могу лакше и чешће наћи потомци старих Илира, од којих тврде да су постали сви Албанци, ма да је тешко рећи да ће се чак и ту наћи ма које братство од чисте албанске крви. Долазећи у додир са Рамљанима, Грцима и Србима, Албанци су се и ту измијешали, али већ са више целине и компактности но у сјеверној, где их ниуколико нема, нити се могу наћи.

Скипетари или Тоске говоре више-мање чистијим албанским говором, али са много примеса из грчког, римског и српског језика. Са сјеверним Албанцима-Малисорима разумију се врло мало или готово ни мало. По вјери их има православних, мухамеданаца и католика. У опште у цијелој Арбанији највише има мухамеданаца (70%) па онда православних (20%) и католика (10%).

Срба или Арбанаса српске крви као и чистих правих Срба има овдје још од давних времена. Као што се зна из историје Срба, Срби су, а нарочито Зећани, често војевали

са Грцима и у том ратовању наишли на мала скиптарска (тосачка) племена, која су војевала уз разне народе, придружујући се онима ко боље плати или уз онога, за кога су мислили, да ће од њега имати веће користи. Са јужном Арбанијом господарили су српски владари још од најстаријих времена, а кад је Цар Душан овладао Арбанијом, до грчке границе, он је населио своју војску по предјелима Јужне Арбаније, која је била готово опустошена услед честог ратовања. Војници, које је Душан населио ради одбране и чувања границе звали су се „Сабљаши“ који су тамо остали и претопили се у Арбанце, тако се зна, да је и после косовске погибије тамо управљао читавих 20 год. српски војвода Милета са седиштем у Авлони (1396 до 1419 г.).

Поред тога остали су као живи свједоци од тог времена (вакат каурита) многобројни називи вароши, села, ријека, места, брда и планина, што потврђују и многи писци о Арбанији, а поред осталих и познати Хан. У околини Елбасана гдје има највише Албанеза, налази се неколико општина које говоре чисто српским језиком, а у околини Дибре правих Срба има највише и цио је народ поријеклом Србин.

Сваки који познаје српске земље по турској царевини могао је видјети и увјерити се, да се свуда одржавају српске православне цркве, задужбине и манастири, који су и овдје, остали многи порушени, доказују, да су та

мјеста морала некада бити чисто српска, јер иначе неби српски великаши, цареви и краљеви зидали себи задужбине у несрпским и туђинским земљама. И за то је глупо, неразложно, неправедно порицати право Србима на оне земље, предјеле и мјеста у којима се поред многобројних српских остатака налазе српске светиње и манстири, а уз то је још поријеклом чисто српски живаљ.

Из свега до сад изложеног види се да је Албанија већим дијелом насељена српским народом и да су Срби са њом управљали делом до XV вијека а како ћемо доцније у расправи о Скадру јасно доказати, делом и до XIX. вијека.

Па кад српски народ има неоспоримо историјско и народоносно право над Арбанијом, Старом Србијом и дијелом Македоније, то од куд се сад тако брзим темпом хоће да створи једна арбанашка држава. Пошто је ово стварање, као недоношче једне српским успјесима престрављене и забезекнуте силе, то вјерујемо: да ће и цио рад око овога, као и стварање ове фамозне државе остати као јединствено и уродити јаловим плодом. Но збиља неможемо, а да се у чуду не запитамо: од куд то вјечито туторисање силника над малим народима, има ли томе мјеста и да ли такво туторисање доноси по народе користи и добре резултате? Из искуства знамо, да је баш у томе туторисању велесила над малим

државама и народима легло свих немира и распра а ту ће бити и легло пустоши, која мора неминовно овладати Јевропом услед скорог опште-јевропског великог рата, а које се може избјећи само тако, ако се дозволи, да и мале државе могу практиковати оно, што велике обилато уживају и да могу сами расправљати сва питања, као и оне без мјешања других држава. А кад се к томе дода и то, да мали народи и мале државе не траже ништа друго него само оно, нашто и по људској и по Божијој правди имају право да траже, а то је, да могу живјети својим животом не тражећи ништа туђе и чувајући и тражећи само оно што је неоспоримо своје. Зар може ко и мислити да Арбанију може напустити српска побједоносна војска? Зар се по Арбанији не налазе многи и силни гробови српских ратника и побједника, који собом позивају све Србе, народ, војнике и храбре официре, да их заједно са српским правом над Арбанијом чувају, бране и очувају, не презајући од нових жртава и нових гробова преко којих се мора очувати наше српско свето и историјско право.

Дали су се велесиле мијешале приликом мира између Енглеске и двије бурске државе? Дали су се велесиле мијешале приликом закључивања мира између Русије и Јапана? Дали су велесиле уносиле своје прсте, кад се склапао мир између Француске и Пруске? Дали је ко утицао на учињени мир између Пруске и Аустрије после аустријског пораза

на Кенигрецу? Јели се ко мијешао у мирење Италије и Абисиније? Дали је когод питао Аустрију зашто је погазила један међународни уговор и отела и опљачкала Босну и Херцеговину, на коју нема, нити ико може имати право до Србије, Црне Горе и српског народа? Дали је когод спорио Италији анексију Триполитаније и Киринајке, на које није имала никаквог другог права до права освајачког? Дали је когод питао Француску зашто осваја Алжир, Мароко и друге простране нефранцуске земље? Дали је когод спорио Немачкој отете земље у Африци, Азији и Аустралији?

Не, нико није питао ни стављао примједбе за толике отете и опљачкане земље, већ су се све велесиле клањале свршеноме чину а само овамо, нама на Балкану недају живјети ни умирати, налазећи свуда и на свакоме мјесту „*свере својих интереса*“? и „*животна питања*“? и ако ни једна од велесила нема нити може имати права да се мијеша у наше међусобне ствари и питања, која се само нас тичу. Јесте, велимо, да ни једна велесила нема права мијешања у наше ствари изузев Русије, као представнице Словенства, која је и по крви и по вјери позвана да штити и да брани своју једно-вјерну и једнокрвну браћу на Балкану. Зар се смије неко мијешати у наше словенске ствари, које ми у споразуму са Русијом имамо једини расправљати онако како је за Русију, нас и Словенство у опште најкорисније. Зар може неко мислити, да ће она војска која је муњевитом

брзином, јунаштвом и самспрегоријевањем документовала своју подобност за велика и славом овјечана дјела, може после турског пораза на Куманову, Прилипу, Бакарном Гувну, Битољу и другим бојним пољима и после освајања Косова, Новопазарског Санџака, Старе Србије и Арбаније, зепсти, да ју неко па ма то била и Аустрија или велесиле, лиши права на земље које је крвљу и великим напорима освојила и ослободила.

Заиста нема Србина коме од гњева срце не дрхти и који се пред собом, пред Богом и пред људима не куне и не заклинџе, да ће прије жртвовати себе и све своје него што ће се одрећи права, која му по историји и проливеденој крви припадају. И баш данас кад Аустрија тражи да у нову Албанију уђу наше старе престонице Призрен, Скадар и прастара столица српских патријарха Пећ, као и Ђаковица са светим велелепним Дечанима, ми сви колико нас год има осјећамо потребу протестовати противу таквог напада на наше светиње, на наше право, на нашу садашњост и будућност. Овај протест биће страшан и кобан ако се покретач албанског питања не дозове памети и ако са нама у будуће не буде говорио као са народом достојним признања и уважења и ако се не буде ријешно, за нас на миру остави да можемо радити и развијати се као народ који је свјесан свога права и својих дужности, ми ћемо се ријешити на оно што је најтеже било за нас, али још теже и за наше вјековне неприја-

теље Турке, који насртљивост своју на права српског народа испаштају прогонством из Јевропе, враћајући се истим путем, којим су на Балкан и дошли.

Зар се може поред оноликих жртава, које су стале српски народ, напустити српско море? Знали ко, како је српски војник дошао до свога мора? Смије ли се когод усудити да га на том путу поспрати, да с њим сустопице пође и да уочи постопицу, којом је тај нови Обилић путовао идући српскоме мору.

Нема пера, које би могло и приближно описати жртве и оне невоље које је савладао и савлађивао побједоносни српски војник на томе козјем путу. Војници путују један по један, све један за другим, а нигдје два у реду на според. Вјетар силни дува, снијег пада а војник корача напријед по смрзнутом камењу постопици, с којег од најмање непажње скреће у страну пада у амбис, дави се у страшним дубодлинама и рјечним вировима. Јест, једни падају, други иду напријед, не клону, пјевају и веле: „Велике су наше муке, велики су наши напори, несравњиви су наши терети, ужасне су и велике наше жртве, али је велика добит за којом чезнемо и којој оваквим непроходним пролазима прслазимо: пред нама је давно остављено, али не заборављено српско море, њему идемо и кад до њега дођемо нико нас више од њега раставити неће!“ Тако је српска војска дуго и предуго путовала путовима, којима још никад није прошла ни једна војска. Путовали су борећи се са најтежом природом,

с црним временом а још црњим непријатељем, који је невиђен, сакривен и спреман очекивао, дочекивао и с лијева и десна нападао српску војску. Али ни такве крвничке засједе, ни такви непријатељи, којима Јевропа даје аутономију и ствара државу, нијесу могли омести Србина и српску војску, да до своје цијељи, до свога мора не дође.

Радосно, пјевајући и борећи се угледао је Србин то жељено море и дошао Драчу и Љешу, поклонив се гробовима српских владара, скочио је Србин са мачем у руци и лошао до мора, мачем море прекрстио и морем мушко лице умио, подигао руке к небу, захвалио Богу на помоћи и заклео се пред Богом, пред собом, пред људима и пред цијелим свијетом, да га нико више од мора раздвојити неће. Стари Млечићи и други поморски народи вјенчавали су се са морем, бацајући прстен у њега а Србин се вјенчао са морем мачем, не бацајући мач у море, но са исуканим мачем стојећи крај мора — и ко хоће да га лиши те његове најмилије тековине, нека иде мачем и брзометком да га тога права лиши; то вели српски војник, а за њим је сваки Србин и свако српско чељаде мушко и женско, старо и младо.

Дали је покретач замисли о стварању албанске државе и отимању српских земаља, враћао се кадгод у далеку прошлост српскога народа и његове борбе са Хунима, Аварима, Татарима, Турцима и другим освајачким на-

родима? Ако је игда ма и површно узимао у обзир те страшне борбе и витештво српскога народа имао је из свега тога извести наук за себе и рећи: „Српски је народ племенит народ, туђе не тражи, а своје брани и кад-тад доћи ће до свога, биће боље да га не дирам.“ И збиља кад би тај наш заклети непријатељ познавао српску прошлост оставио би Србе на миру. Но можда није упознат са том далеком српском прошлосту, али има нешто, што је могао знати и што треба да зна. Није било давно, ништа више од једног столећа, кад су оно турски јаничари и зулумћари угушили све народе на Балкану до оне малене и вјечно слободне Црне Горе и када се мислило да на Балкану не може имати ни једне душе ни једног човјека који умије и смије мислити на остварању слободе. Тада је, не ко други, него турска раја, витешки српски сељак из Шумадије устао и заклео се пред Богом и пред собом, да ће се осветити вјековноме непријатељу Турчину, и да се збиља осветио као нико никоме или ико икоме.

Знаће то Аустрија и творци арбанашке државе, да је тај, како су мислили непријатељи, роб турски, тај витешки предак данашњих Косовских осветника узео батину у руке и том голом батином ударио силнога Султана, господара истока и запада по његовој блиставој круни и тим надчовјечанским ударом онесвијестио Султана и из те блистајуће круне извадио најљепши алем камен, а то је данашња Србија, која витешким дјелима свога несрав-

њивог војника и осветника блиста међу другим народима, тако, да је од тог бљеска онесвешћена Аустрија ударала главом о зид арбанашки и ето тако онесвијешћена, уплашена и преплашена изазива ту Србију и тај српски народ да се брани и одбрани своја права.

Заиста велико је искушење у које је Србија и Црна Гора дошла. Зар баш данас, када се српски народ последњи пут разрачунава са шестовјековним крвником, да се нађе једна Аустрија и да гази права ономе народу, који јој је хиљадама пута очувао част и круну на своју велику штету, али ће бити и на аустријску велику срамоту, ако се и у дванајестом часу не тргне и ако Србе на миру не остави; јер су се Срби и са већим халама носили и борили се, па се борбом очеличили и неуморили се, спремајући се на нову куд и камо светију и милију борбу, из које ће Србин изаћи још јачи и заблистати сјајем народнога јединства, за чим тежи, о чему мисли и што жели сваки Србин и свака Српкиња, без разлике стања, звања и вјерске подвојености.

О СКАДРУ

О Арбанији и Арбанасима писали су многи писци, али све што је писано није тачно и површно је, те зато се и незна ни оно што је најпотребније, да се зна о земљи, коју неке велесиле пошто по то хоће да створе државом и ако то она није нигда била ни у прошлости и ако за то нема подобности, ни у садашњости.

Све што је речено и писано о Арбанији и Арбанасима није тачно и не одговора постојећем стању, пошто ни један путник, ни један агенат, ни мисионер, није завирio у све и најудаљеније крајеве Арбаније, нити је ма ко до сад проучио живот, душу и срце арбанашких горштака, који се између себе разликују и дијеле како по вјери, тако и по обичајима, навикама, племенским особинама и дијалектима.

О Арбанији и Арбанасима писали су многи странци: Талијани, Њемци, Словени и други, који су већином путовали, као политички тајни агенти и вјерски мисионери, а који су износили само оно, што је било угодно њи-

ховим госама и зашто су били богато награђивани.

Сви ти путници и путописци радили су по упуству и своја опажања износили са провидном тенденцијом, да би се што прије дошло до жељење цјели и добио се што јачи уплив и превласт над тим примитивним народом, како би се згодном приликом могао употријебити у борби противу Словена, нарочито Срба, који су још од VII вијека по Христу преплавили Арбанију и са њом, са малим прекидом владали све до XVI вијека.

Баш зато, што су сви путници писали по поруци и жељи највећих српских непријатеља и гробара праве слободе, писало се и о Скадру, као о арбанашком граду и престолници Арбаније и ако је Скадар неоспорно био српски и ако су у њему живјели и из њега господарили Горњој и Доњој Зети многи српски кнежеви, велики жупани и краљеви, и ако се зна, да је овај знаменити град био престолница Доње и Горње Зете и српских наследника престола, и ако је у Зети колијевка српске славне династије, славом овјечаних Немањића.

Но како је наш и страни свијет врло хрђаво извијештен о прошлости тврдога и гордога Скадра, то да би се очито видјело и утврдило чији је Скадар био у прошлости и чији треба да остане у будућности, сматрамо за своју пријатну дужност, да у најкраћим потезима изнесемо историју српскога Скадра, пошто он по прошлости, по положају и по

поријеклу његових садањих насељеника не може и не смије пријећи у туђе и несрпске руке, већ мора остати и прогласити се српским градом и престолницом старе Зете, садање Црне Горе, ако се хоће и ако се желе избјећи велики и страшни заплети, који би неминовно изазвали велики јевропски рат, пошто је питање Скадра везано са судбином Црне Горе и Црногораца, који ће прије сви до једног листом изгинути, него што ће дозволити, да се у Скадру угњијезди туђа, несрпска власт и сила, која би копала гроб Црној Гори и српском народу.

Но прије него што приступимо кратком опису Скадра и скадарске прошлости, ред је и право је да се рече оно, што је неопходно потребно за познавање правога појма о српској старој Зети, која је од VII вијека била понос Српству.

Скадар је од прве половине IX вијека био престолница Зете. Зета се дијелила на Горњу и Доњу Зету. У доњој Зети налазио се овај дивни и тврди српски град.

Зета је од најстаријих времена давала импулс свима Србима и српским земљама. Она је колијевка славом овјенчаних Немањића, Мрњавчевића, Балшића, Црнојевића, Петровића—Његоша, Карађорђевића, Обреновића, па скоро и свију оних ненадмашних витезова, српских војвода, који су са Карађорђем и Милошом створили данашњу Краљевину Србију. Шта више Зета и Херцеговина населила је скоро већи и најважнији дио садање Краљевине Ср-

бије. И та Зета опет је остала јака, своја и већим дејелом слободна, да је могла давати и да је давала најсилније отпоре како противу азијатске навале, тако и противу издајних Млечића, па и силног Бонапарте, који је на своме длану држао судбину Јевропе и са њом се играо, све докле га игра судбине није довела и бацила у прашину недизања на острву Свете Јелене.

Да је Скадар српски ево доказа:

До 168 год. пр. Хр. Скадар је припадао Лабији и краљу Лабеатском Гентијусу, када је потпао под власт Римљана. При подијели Лабије на три дјела Скадар је образовао засебну републику и тако остао до подјеле римскога царства на источно и западно, а тада је подпао под Византијом и био престолница Диоклеје или Превалитаније.

Приликом досељивања Срба у Превалитанију или Зету и Арбанију, српски је народ без никакве муке освојио све земље од Дунава до снјега мора. Срби су са старосједеоцима поступали тако човјечно, да старосједеоци нијесу давали никаквог отпора и да су са српском управом били потпуно задовољни и скоро се сви претопили у новодосељене Србе.

Да су Срби били свјесни своје моћи и народности своје, виде се по томе, што су одмах образовали нове државе на челу са кнежевима, великим жупанима и краљевима и што су свуда уносили мир, ред и једноконост и тако придобијали за себе све покорене народе.

Срби су први пут овладали Скадром 924 год. по Хр. кад га је освојио и заузео силни и славни захумски кнез Михаило Вишеславић, и њиме владао до 930 год., када је дошао на владу кнез Часлав и њим владао до смрти своје.

Часлава је наследио Хвалимир, који је своју власт простро до иза града Драча, овладав скоро већим дијелом данашње Арбаније. Хвалимир је предао владу још за живота свога најстаријему сину своме Петриславу, који је владао Зетом, Скадром и свијем очинским земљама а иза кога је ступио на престо његов најмлађи брат Владимир.

Владимир се одликовао како лепотом тако и својом душевном добротом и чистотом срца свога, због чега је био љубљен и поштован од свију поданика своје моћне и јаке српске државе, којој је онда била престоница у Скадарској крајини у манастиру званом „Света Пречиста“ а с времена на време Владимир је становао и у своме двору, у тврдоме Скадру на Бојани.

Да би се знало колико је овај српски краљ био омиљен и поштован у свој Арбанији и да би се видјело како су га не мање него светковали, не само Срби него и сви албански народи, неће бити на одмет, ако овдје изнесемо његов живот, његову смрт и страхопоштовање, које се одаје његовим смртним остатцима, који се чувају у манастиру св. Јована код Елбасана.

У почетку Владимировог владања у Бу-

гарској се осилио цар Самуило, који дигне велику војску и пође да осваја Владимирове земље и дође до близу града Улциња.

Владимир је радио, да склони Самуила, да се удаљи од српских земаља, да се неби пролијевала братска крв, али Самуило почне поткупљивати српску властелу и придобије за себе улшњског жупана. Видећи то Владимир пође код Самуила да га склони на мир, али га овај код себе задржи и пошаље као таоца у свој стoлични град Преспу, гдје га као роба и метне у тамницу године 988.

Владимир је био одвише млад и притом је љепотом одвајао од других, те се у њега загледа Самуилова кћер Косара, па замоли оца, да Владимира пусти, да му поврати краљевство и дадне свој царски благослов, да се са Владимиром вјенча.

Самуило учини по вољи и жељи својој кћери, пусти Владимира, поврати му господарство и краљевство и даде му за жену кћер Косару.

Владимир се врати са својом женом у скадарску крајину и настани се у своме двору, кога је подигао близу манастира св. Пречисте.

Ту је са Косаром срећно живио и са народом и државом мудро управљао и човјечно са сваким поступао.

По смрти Самуиловој Бугарском је овладао његов синовац Владислав, који није могао гледати напредак Владимирове Србије, па напусти лишићи га живота, неби ли обезглављену српску краљевину, уништио и себи пот-

чинио. Он пошаље свештенике да га позову и к њему доведу. Но Владимир није хтјео следовати позиву, сумњајући у чистоту Владислављеве намјере. Али кад му се Владислав на крсту заклео и послао посланике и владике да га позову и у Преспу доведу, повјеровало је и пошао праћен Косаром и владикама на виђење и у посјету бугарскоме цару.

Дошав у Преспу Владимир је био погубљен по нареби Владислава на вратима преспанске цркве. Косара је измолила у Владислава мртво тијело свога мужа Владимира, па са часним крстом на коме се Владислав заклео, однијела га је и намјестила у цркви св. Пречисте у скадарској крајини а она узела владу у своје руке; владала земљом и бранила је све до 1018 год. кад се покалуђерила и до смрти остала поред светијех мошти свога мужа краља Владимира.

Кад су Турци овладали скадарском крајином, порушили су краљевске дворове и манастир св. Пречисту.

Владимирове свете мошти народ је склопио и одио у онда најсигурнији и најчистији српски град Ђелбасан, и поставио га у цркви св. Јована, гдје се и сада налазе и гдје му на поклоњење долази народ од све три вјероисповјести, са вјером у исцјелење од свију недуга.

Приликом рушења манастира св. Пречисте, један црквени тотор узме историјски часни крст и однесе га својој кући, одакле су га крајињани носили пред литијом на Ру-

мију сваке године о Троичину-дне све докле га није однијела као прђију у Бар једна женска, као последњи огранак и потомак оне породице, код које се часни крст чувао.

Поменути крстом крајина се дичила и поносила и њему су се клањали сви без разлике православни, католици и мухамеданци.

Глас о преносу крста из Крајине у Бар разнио се по народу муњевитом брзином. те је народ похитао у Микулиће, да се поклони светоме крсту, који је за Бар и баране важно, као највећа добит, као што је за крајићане и Крајину био највећи губитак и зло.

Барани су за овим историјским крстом ишли сваке године о Тројичину-дне на Румију, гдје је била црква посвећена св. Троици, коју су Турци порушили, да се неби народ прикупљао. молећи се Богу сваки по својој вјери. А и Крајићани, православни, католици и мухамеданци излазили су о Тројичину-дне на Румију и ту са Баранима приметили крваву борбу неби ли отели крст и пренијели га у Крајину. Борбе су ове биле честе и скоро свакогодишње све док није Црна Гора освојила Бар и скадарску Крајину год. 1877.

Крст се овај и сада чува у селу Микулићима више Бара, у породици која се рађа од оне крајишке одиве, која је крст из Крајине приликом удаје пренијела.

Само ово довољан је доказ о српском поријеклу Барана и скадарске крајине.

Колико је овај српски краљ св. Владимир био омиљен и поштован и колико се вјеро-

нало у његову светитељску силу и моћ види се по томе, што га је град Драч са околином узео за свога патрона и заштитника још одмах по његовој смрти, и што га и дан дањи светкују и славе како сви православни, тако и католици и мухамеданци, као свога краља и божијег угодника.

Из свега наведеног види се, да су српски владаоци међу народом у Арбанији оставили велике и свете успомене и да су све земље до ријеке Шкумбе и Црнога Дрина биле Србима насељене. После смрти краљице Косаре Зетом и Скадром овладаше Грци. Са смрћу Василија II Грчког Цара год 1025. наступили су у Грчкој велики нереди, чим се користио Војислав, син Требињског кнеза Драгомира који 1043 год. страховито потуче велику грчку војску у једном тјеснацу близу града Бара и тако очисти Зету од Грка и овлада понова Скадром и српским земљама до ријеке Војуме.

После смрти Војислављеве наступили су немири и борбе између његових синова које је надвладао Војислављев најмлађи син Михајило 1053 год. и поред очиних земаља освојио Скопље, Охрид и тврђаву Девол и 1077 г. прогласио се за српскога краља, а и српској цркви извојевао је потпуну самосталност. Михајилова престолница била је у Папратини а имао је краљевски двор и у Скадру.

Године 1081 дошао је на српски престо Михајилов син Бодин, који је за све вријеме своје владавине до 1101 г. био у своме стolicном граду Скадру. Бодин је принудио на

покорност босанског и рашког жупана и прогласио себе за краља свих српских земаља.

После смрти Бодинове наступили су велики нереди и свађе између његове браће, који су владали Зетом и Скадром до 1103 год. када је на престо дошао Бодинов синовац Владимир, кога 1113 год. отрује Бодинова жена Јаквинга и тако добије престо за сина Ђурђа, који је владао у Скадру од 1113 до 1115 год. кад га је побједио лијепи Јован, наследник грчкога престола. Ђурђе Бодиновић понова је овладао Зетом и Скадром, до иза Драча 1125 год. и измиријо се са два брата а трећи Градиња одметнуо се и помоћу Грчком побједио Ђурђа и послао га на заточење у Драч, гдје је и умро.

Градиња је владао само једну годину и оставио је после себе сина Радослава, кога је побједио Стеван Немања, као и свога брата Тихомира и грчког војводу Падијата и поред других градова заузео је и Скадар и овладао Зетом и другим српским земљама 1170 год.

Године 1195 овладао је свијем српским земљама, као и Зетом са стoличним градом Скадром Немањин млађи син Стеван Прво-вјенчани. Противу њега устао је његов старији брат Вукан, и помоћу папе и маџарскога краља освојио је све српске земље и прогласио се краљем 1204. год. Заузимањем св. Саве Вукан се са Стеваном измирио и предао му своју краљевску власт у руке, те је Стеван опет овладао својим српским земљама, па и Зетом са Скадром. Вукан је пошао у своју „Дједину“ Зету и у Доњој Мо-

рачи сазидао велелепни манастир, ту живио и умро, гдје му се и сада налази гробница.

После смрти Стевана Првовјенчаног од 1234 до 1240 владао је Скадром, Зетом и другим српским земљама краљ Владислав. После његове смрти сједе на престо његов брат Урош I звани Велики, који је владао као краљ свију српских земаља па и Скадром и Зетом од 1240—1272 год. Противу краља Уроша устао је његов син Драгутин и помоћу Маджара побједио га у Гацку, заробио и послао у Драч на заточење, гдје је исте године и умро, а себе прогласио краљем Зете, Арбаније и свијех српских земаља и владао до 1275 год., које је године уступио владу над Србијом и „дједином“ Зетом са Скадром својме брату краљу Милутину, који је владао 1275—1321 год. Милутин је још за живота дао Зету са Скадром својме сину престолонаследнику Стевану, званом Дечанском, који је у Скадру живио и Зетом управљао све док није пао у немилост код оца краља Милутина.

Кад је умро Милутин на српски престо ступа његов син Стеван Дечански, који је владао као краљ српски са столицом у Будимљу до 1336 год. Краљ Стеван Дечански водио је рат са сином Душаном, који је сјео у Скадру и владао Зетом и после смрти очеве овладао српским земљама до 1356 год. као цар Српски, Бугарски, Грчки и Албански. Исте године вјенчао се на царски српски пре-

сто Душанов нејаки син Урош, који је владао до 1367 год.

Из наведенога се види да су Скадром и Зетом владали Немањићи ништа мање од двије стотине година и да су за све то дуго доба своје владавине поклањали Скадру и Зети највећу пажњу и звали својом „Дједином“.

Још за живота свога цар Душан је раздјелио своју пространу царевину између своје аластеле и наименовао намјеснике, који су одмах по његовој смрти отпочели независно владати сваки својом облашћу, тако да нејаког Уроша није нико фермао и да су за живота његова оставили га без власти. У то доба су се највише осилили браћа Мрњавчевићи, Лазар Гребелановић, Војиновићи и други.

Још за вријеме Душановог царовања обратио је на себе пажњу Зетски властелин Балша, зван Зећанин, који угледајући се на друге српске великаше притисне под своју власт Скадар, а по томе и цијелу Зету и њоме владао до 1360 год. Балша је по предању родом из Куча и рађа се по женској линији од Вукана Немањиног сина. Његови потомци налазе се и данас код Сјенице, називају се и сада Балшићима, гдје су се из Куча још одавно одселили, и има их сада око двадесет кућа, а сви знају своје родословље, почињући од себе до Балше Балшића.

Пошто је Балша I умро његови синови Страшимир, Ђурађ и Балша раширили су границе својој земљи освојењем Горње Зете, Албаније са Београдом (Бератом) и владали зем-

љама до иза Авлоне, а повеље давали из разних градова Албаније, као што се то види на повељи датој Дубровчанима ниже Широког Брода у Љешу.

Године 1373 умро је Страшимир Балшић и после себе оставио младога сина Ђурђа. Ђурђе је владао до 1379 г. кад је умро и сахрањен у својој престоници Скадру. Иза њега дошао је на владу Балша II. који је умро 1385 г. Том је приликом проглашен за господара Зетског Страшимиров син Ђурђе II. Балшић, који је дотлен био у затвору у граду Драчу, што се мислило, да ће силом одузети престо од Балше II. За вријеме његове владе Турци су почели узнемиравати Зећане и нападати Скадар и Драч. Видећи, да се не може сам одржати силној турској навали, да би одржао своје земље год. 1394 уступи Млечићима свој престони град Скадар, узев у замјену од Млечића град Дриваст са обавезом да му плаћају годишње по хиљаду златнијех дуката.

По смрти Ђурђевој 1405 год. ступио је на владу његов син Балша III коме Скадрани мрзећи Млечиће предаду варош Скадар, гдје он пренесе своју столицу и овлада и другим градовима по доњој Зети, који су били под влашћу Млечића. Кад то чују Млечићи пошаљу војску са галијама и подплате властелу, те се Балша једва спасе и остави доњу Зету са којом овладају Млечићи 1405 као и градовима: Скадром, Улцињом, Баром, Будвом и Дривастом. Но Млечићи нијесу дуго владали Зетом. Скадрани и Улцињани позову

Балшу III. и са њим ударе на млетачку војску и сасвим је униште, те тако по уговору са Млечићима 1412 год. Балша добије доњу Зету са неким градовима. Но Млечићима није било ништа свето, газили су уговоре и чинили све само да се дочепају Зете и других земаља Балшићевих. Они наговоре удовицу Балше II. те им она продаде Авлону 1416 год.

Срби нијесу никако могли гледати Скадар у млетачким рукама и користећи се упливом и сродством Стевана Црнојевића са Балшом III успјели су да наговоре Балшу да подигне војску са којом је 1419 г. пошао на Скадар и после очајне и јуначке борбе и страшнога јуриша освојио га је и побједоносно ушао у зетску престоницу.

Побједа ова толико је Млечиће огорчила противу Балше III. да су послали велику војску и опколили Скадар. Али су га Срби тако јуначки бранили да су Млечићи одбијени. Понижени и огорчени потраже помоћ од Султана, који то учини, али Срби са Балшићем на челу одбију савезну млетачку и турску војску и Скадар остане у српским рукама. Млечићи нијесу могли мировати, жао им је било Скадра па су све чинили да би се могли дочепати овога тврдога града, који је био кључ српске Зете и Арбаније. Па опет пошљу своју побједоносну војску са којом су од Мађара освојили многе градове по Далмацији као и Боку Которску и сам Котор и ударе на Скадар 1430 г. Но ни Балша није стајао скрштених руку, окупио је око себе знатну

српску војску са којом изађе из града и пред скадарским зидовима дочака многобројну и надмоћнију млетачку војску коју Срби после очајне борбе потуку и скоро униште и заробе велик број пјешадије са свом муницијом, топovima и другим ратним материјалом.

Кад су Млечићи видјели, да њихова војска није дорасла српској Балшиној војсци учине са Балшом примирје. Како је Балша био изнурен ратовањем и великим штрапацама, то пође у Србију своје ујаку Високоме Стевану, да би се мало одморио, а на мјесто своје остави свога рођака Стевана Црнојевића, који се одликовао у борбама противу Млечића и задобио љубав српскога народа и побједоносне војске. Чим Балша стиже у Србију после кратког боловања умре 1421 год. Са овим је Балшом изумрла владајућа лоза Балшића. Млечиће је Балшина смрт обрадовала па одмах пошаљу своју велику војску са којом заузму скпро сву доњу Зету, као и престолни град Скадар. Чувши то, деспот Стеван Високи као ујак Балше III. и српски деспот подигне велику војску и са њом пође у Зету и после јуначке и витешке борбе преотме од Млечића све градове и остала мјеста по Зети изузимајући Скадар, који остане и даље у млетачким рукама. Идуће 1422 год. Високи Стеван опет подигне војску и пође на Скадар да га освоји, али Млечићи подмите многе Србе, који се одметну од свога господара чиме је Млечићима омогућена побједа над Деспотовом војском. Год. 1423 Деспот Стеван и по трети

пут скупи велику војску, коју пошаље у Зету под вођством свога сестрића Ђурђа Бранковића небили освојио стару престолницу Скадар.

Ђурађ је тако силно тукао Млечиће, да су ови били принуђени тражити мир и закључити га са деспотом српским 1423 године.

Побједом Ђурђевом над Млечићима, обрадовао се деспот Стеван и увјерио се о великим способностима свога сестрића Ђурђа, те га је као неустрашимог вођу и вјештог дипломату поставио за управника Зете а 1427 године наименовао га за свога наследника.

Још за живота Балше III. био је удаљен у Италију његов рођак Стеван Црнојевић, кога Зећани по смрти Стевана Високог наменују својим војводом и господаром Зете.

Стеван Црнојевић био је знаменит војвода и Млечићи су га назвали „велики.“ Познато је да је Стеван владао Горњом и Доњом Зетом до ријеке Шкумбе и са својим војводама Зећанима помагао у ратовима противу Турака познатог Ђурђа Кастриотића Скендербега немање од двадесет и четири године и у свим борбама он је играо једну од најглавнијих улога и славу, која припада Скендербегу право је подијелити на равне дијелове између Скендербега и Стевана Црнојевића.

Стеван је војевао и са Млечићима и утврдио свој стожични град Жабљак у првој половини XV. вијека, гдје је и умро и сахрањен на острву Кому.

После њега постао је господарем Зетским његов син Иван Црнојевић 1471 год., познат под именом Иван-бега.

Султан Мухамед II. опојен славом и занешен срећом после пада Цариграда, Србије и Босне користећи се смрћу Скендербега науми освојити Арбанију и оне земље, које су биле под Млечићима, зато 1874 год. пошаље 70 000 Турака и пред њима Сулејман пашу румелијског беглербега. Маја месеца исте године пао је Сулејман паша са свом војском под Скадар и поче на њ ударати, но сви су јуриши били безуспјешни, није га могао освојити, јер је Скадар бранио јуначки војвода Стеван Црнојевић, који је августа мјесеца исте године сатро Сулејман пашину војску и убио преко 7000 Турака услед чега су Турци од Скадра морали одступити.

Глас о погибији и одступању турске војске од Скадра огорчио је охолог Султана Мухамеда II. који је једва чекао да склопи мир са другим непријатељима и да скупи што већу војску и тврди Скадар освоји.

Године 1478 султан Мухамед пође са војском од 300 000 Турака и опколи Скадар. Но узалудно је султан са толиком силном војском и са 100 топова био Скадар за више од годину дана, али га није могао освојити. Скадар су бранили под млетачким заповједништвом Срби приморци и Зећани.

У овој великој и страшној борби Иван Црнојевић са својим црногорцима непрекидно је нападао Султанову војску и свакодневно наносио велике ударе Султану. Огорчен противу Ивана Црнојевића Султан остави Скадар па пође 1479 год. освоји Иванбегову престол-

ницу Жабљак. Једновремено Млечићи без икакве невоље предаду и продаду Султану тврди Скадар, а 1481 г. Иван Црнојевић понова освоји Жабљак од Турака, а 1482 год. Турци га са великим напорима понова подчине себи. Падом Скадра 1479 год. престала је над њим власт зетских господара, али не и српско право над њим, које је било и које остаје за сва времена до поновног освајања Скадра, те славне престолнице српских кнежева, великих жупана, краљева, па доцније зетских господара Балшића и Црнојевића.

Са падом Скадра пала је и световна власт српска над њим и већим дијелом земаља Доње и Горње Зете, која се, као што знамо простирала чак до ријеке Војуме а у доцније доба до Црнога Дрима, али није пала и није никако падала духовна власт на цијелим земљама Горње и Доње Зете или боље рећи Скендерије, пошто се зна да су сви црногорски митрополити као пријемници права Зетске митрополије, који су се називали митрополитима Црногорским, Приморским и Скендеријским, ту власт неоспорно употребљавали у току од пет вјекова све до Петра II Владике и господара Црногорског, који је продајући Аустрији Которске стране и неколико приморских општина одрекао се духовне власти над Боком Которском и задовољио се називом Владике и ако је по праву наслеђа био митрополит Црногорски и Скендеријски.

Духовна власт Црногорских митрополита није била само по имену, пошто су сви ми-

трополити вршили своју дужност и у Скендерији, као и у Црној Гори и Приморју, што тврди и овај догађај: Год. 1703 позову Зећани Владика Данила да им освешта цркву у селу Српска у подгоричкој кази. Владика по дужности пође и освешта цркву а Турци, по наредби Скадарског везира ухвате митрополита Данила, метну му колац о врату и поведу у Подгорицу, гдје је три дана по вароши колац о врату носио; ту би на коцу издануо, да му Црногорци и Приморци нијесу откупили живот са три хиљаде дуката.

А да митрополит Данило није имао духовну власт над Скендеријом, ни у ком случају неби ишао на турско земљиште да освешта цркву, јер се зна да је Данило био колико јунак толико и признат као mudar дипломата, што му ни његови највећи непријатељи Турци и Млечићи нијесу спорили. Духовну власт над Скендеријом признао је митрополитима Црногорским Сави и Василију, нарочитом повељом Пећски Патријарх Атанасије II од 22. Августа 1736 год. којом потврђује митрополита Саву за митрополита Црногорског, Приморског и Скендеријског, а митрополита Василија наименовао је и подарио титулом Егзарха свију српски земаља, овластив га, да свуда гдје се буде појавио међу народом и свештенством може вршити патријаршку дужност. У прилог овоме могли бисмо навести и друге доказе, кад не би и ово било довољно да потврди непобитно право и духовну власт Црногорских митрополита над Скадром

и Скендеријом, што значи Скадарским ви-
лајетом или Доњом Зетом.

Па кад се зна, да су Скадром и Скадар-
ским вилајетом управљали и владали Срби
још од VII вијека па до пада Скадра под Тур-
цима 1479 год. и да се духовна власт Црно-
горских митрополита непрекидно продужа-
вала све до најновијег доба, то се само собом
намеће питање, које тај, који може спорити
Србима право над Скадром и свим земљама
до ријеке Војуме.

Збиља сваки, не само Србин, него и сваки
зреломислећи човјек, који непристрасно буде
судио и суди о правима српскога народа на
Скадар и већи дио т. зв. Арбаније мора се
не само чудити појављеном спору око Скадра
од стране Аустрије, него се и грозити такве
дрскости, која се граничи са пустахилоком и
политичким разбојништвом, које је толико
велико, да му у историји нема равна, а на-
рочито кад то ради и тражи једна Аустрија,
која се по српским земљама раширила и
отровне канџе свога крвавога орла дубоко
забола не само у тијело, него и у срце сва-
коме Србину, а оваквим питањем и стварањем
Арбаније сјела је под гушом свакоме Србину
у толикој мјери, да се даље сносити не може,
ако збиља ми, Срби, појмимо своју дужност
и ако смо свјесни свога права како историј-
ског, тако и крвљу наших најбољих синона
стеченог на свим бојним пољима од Јадран-
ског до Црног, Егејског и Мраморног мора.

Но да би се знало и увјерило се, да

српска власт и ако под турском заставом није никако прекидана ни од пада Скадра 1479 па све до 1831 год. довољно је да напоменемо: да су Скадром и Скендеријом непрекидно управљали потомци Станише Црнојевића званог Скендер-бега, познати Бушатлије, од којих је било не мање него дванаест паша и везира, који су у Скадру сјећели и управљали не напуштајући и неодричући се свога права наслеђа на земље Горње и Доње Зете. А да су Бушатлије били Црнојевићи, тврдили су и сами, а то су чинили а и сада чине не само Бушатлије него и познати Пећски Махмуд-беговићи и Херцеговачки Ризван-беговићи, који се такође рађају од Станише Црнојевића, а који су поред предања о своме поријеклу сачували и чувају све доказе као и своје народно писмо, т. зв. босанчицу — ћирилицу.

Као што нијесу напустили своје право над Горњом и Доњом Зетом Бушатлије, нијесу то заборавили ни поменути Ризван-беговићи, а ни Махмуд-беговићи, који су тражећи своја права гинули по Црној Гори и њеној околини. Познато је да су Бушатлије скоро независно управљали и владали Скадром и Скендеријом борећи се и противу Султана, да би се прогласили независним господарима у чему су ишли толико далеко, да су непрекидно ратовали и противу Црне Горе са жељом да је покоре и њоме владају као својом ђедовином. У тој су жељи и борби за то своје право многи од њих оставили и своје

кости по горама Црне Горе, као што је био случај и са познатим Махмуд Пашом Бушатлијом, који је у боју под Мартиниће код Спужа изгубио своју војску и био рањен од Црногораца, а исте 1796 г. понова ударио на Црну Гору и у боју на Крусама изгубио војску а и своју главу, која се и данас суши у познатој Цетинској Камикули.

У борби противу Црне Горе за то своје право наслеђа борили су се Бушталије не само мачем и пушком, него су просипали силно благо и давали новац немилнице, срмајли оружје, жито из житнице, златом и сребром везене цеве-даре и познате леденице, још од тога доба зване Бушатлинке, које се и дан дањи налазе по свима крајевима Црне Горе, Херцеговине и Приморја, као свједоци силног подмићивања ових Бушатлија и њиховог потраживања српског престола у Црној Гори.

Да, Бушатлије нијесу жалили све чим се лакоми човјек може превласти и да се одрече свега свога и да дигне руку на рођену мајку; али је све то било узалудно. Српски је народ у Горњој Зети остао свој, неподмитљив, неподкупљив и неосвојим. Остао је потпуно свој и несломљив у очувању својих светих права и српске слободе. Поменуте ненаситиме Бушатлије помагали су и лукави Млечићи и са њима се договарали о подјели Црне Горе, али су и ти и такви злоумишљаји остали безуспјешни.

Познато је, да је и последњи скадарски везир Бушатлија, Мустај-паша био у договору

са силним Наполеоном Бонапартом, када је овај војевао противу Црне Горе у почетку XIX. вијека и кад је хтјео преко Црне Горе и Арбаније и Турске ударити на Русију а што му митрополит црногорски Петар I није дозволио.

Поменути Мустај-паша 1821 г. војевао је и противу самога Султана и позивао Црногорце у помоћ и ови му у многоме и помагали, све док није од Турака ухваћен и 1831 године одведен у Цариград.

Дакле тек са падом последњег везира Бушатлије 1831 турска је влада отпочела упражњавати своју власт над Скадром и Скендеријом, што значи и што тврди, да су Срби управљали Скадром и Скендеријом а с малим изузетком и целом Арбанијом за не мање од хиљаду и двије стотине година.

Па какви су то жалосни и инфамни „животни“ интереси аустријске дипломатије, који се крње освајањем српскога мора и српскога Скадра? Заиста ови су животни интереси аустријски колико смијешни, толико неоправдани, непоштени и жалосни, те се човјек у чуду мора питати: камо мудрост, камо историјска права, камо свјесност, камо савјесност, а камо увиђавност оних, који иза зеленога стола кроје планове, по којима ће разапети на крст оно мало преосталог српскога живља и народа, који је вјековима доказивао и доказује своју велику подобност за самостални живот, културу и цивилизацију.

Збиља од како памте људи и од како историја бјележи радове појединих људи, народа и држава, још није било случаја, да се једноме побијеђеном народу, који није никада о себи давао знаке живота, ни показивао жељу или и најмању склоност за самостални живот и државу, даје аутономија и ствара држава тамо гдје те државе није ни постојало, а гдје је такве по зломе умишљају аустријске дипломације и не може постојати.

Јест, још никад није било случаја, да се племенити победноци лишава користи и земаља крвљу добивених, а да се према побијеђеном имају толики обзира „човјечности“, да му се даје оно, што он не тражи, што нигда није тражио, о чему није мислио, а ни сањао, јер се зна, да и кад би до такве аутономије или државе дошао, да би све то порушио и бацио под ноге, пошто је све то њему непотребно, страшно и непознато, као што је то све колико непознато, толико и непотребно бечким љубимцима „драгим“ Арнаутима.

И збиља, кад би та амбасадорска скупштина у Лондону била толико справедљива, да пошље комисију састављену из свију јевропских парламената и кад би тој комисији ставила у дужност, не испитивање арнаутске националности и међа докле се и гдје се ови налазе, него испитивање воље и жеље народа, који живи у предјелу, који се назива Арбанијом, дошао би до увјерења: да ниједан Албанац неби изјавио жељу за ред, за рад, за

поштовање туђега права и чувања туђега живота и имаовине, а најмање за стварање какве арбанашке аутономне области или државе. Таква комисија дошла би до увјерења да су творци те замисли о државном бићу Албаније били највећи непријатељи балканских народа и држава, које су саме себе крвљу својих синова створиле. Дошла би до увјерења, да су творци тога суманутог питања довели и јевропску дипломатију у један ћор-сокак пријетећи својим ћорфишеком од кога се покретачи више плаше него ли ми против којих су ти ћорфишеци наперени.

Да би се видјело ко су и какви су покретачи и творци арбанашког питања треба да се осврнемо и на прошлост којом се је објележио траг ове фамозне и хуманитарне, „пријатељице“ „народа“ и „државе“ арбанашке.

Зна се, да је силни Бонапарта покорио с малим изузетком све Јевропске државе и народе, да је побједоносно у Беч ушао и силом узео за жену одиву апостолског величанства и одатле заповједао да се погази и да се уништи и она малена и непобједна српска Црна Гора, која није дозволила да се његова побједоносна војска прошета преко Црногорске врлети док се сво Црногорско камење не облије крвљу Црногорском и Француском и других Наполеонових војника скупљених из побјеђених крајева Јевропе. Борба је ова била колико страшна, толико и очајна и витешка! Овдје се борила малена шака срп-

ских горштака противу обијести и силе великога Наполеона. Борба је ова трајала 1807 и 1808 год. У овој неравној борби побједиоц је био Петар I Свети и Црногорци, а побјеђен Наполеон и његова до тад непобједима војска.

Ово ће многومه изгледати као невјерица и немогућност, али шта ћемо кад је то тако било и кад је Црна Гора са помоћу Бокеља освојила од Француза градове: Кастеластву, Будву, Тројицу, Котор, Пераст, Рисан, Херцег Нови, Дубровник и Далмацију до сред Корчуле. Борбе су ове биле страшне и такве, да су остале безпримјерне и да су изазвале чуђење и код самог Бонапарте, који препоручује своме ђенералу Мармону шаљући му из Беча двије регименте своје гарде да их уведе у борбу противу Црногораца како би се извјежбали и научили правој борби и ратовању.

У овим борбама пала је силна Француска крв, заробљено је триста седамдесет штаб официра и генерал Бове, а погинуло је неколико генерала и много виших официра и Црногорци са владиком Петром I на челу владали су Боком Которском до 1815 год.

Па чим је Црна Гора награђена за овако безпримјерно јунаштво и самопрегоријевање. На ово је лако и тешко одговорити. Лако за то што се може рећи, да је Бока са свим градовима и са Дубровником уступљена Наполеоном побјеђеној Аустрији, за претрпљени страх од Наполеона и његових војника. А тешко је зато што је нелако изустити, јер се

грозимо и помисли на то; срце мора да зацвили и душа да плаче кад се тога сјетимо, јер је тај чин колико жалостан, толико и одвратан, колико немно, толико и неправедан, колико неумјесан толико и неувидљиван. Јер се овим огријешо силни и свемоћни брат о бројем маленом а славом великоме и непрекидном савезнику, брату и мученику, који је на сваки миг свога моћнога брата стављао на коцку свој живот и биће свога народа.

На Бечком Конгресу 1815 год. када је свемоћни руски самодржац Александар I као побједноц над сиљним Бонартом био ништа мање него диктатор Јевропе, који је погаженим и пониженим краљевима повратио престоле и обновио уништене државе, Црној Гори не само што нијесу дати, од Наполеона освојени градови и земље и ако су ти градови и те земље биле свагда српске и Србима насељене, него је наређено Петру I и Црногорцима да оставе крвљу добивену Боку Которску и да се врате у своје камено стијење, те да као вјечити заточници слободе и даље остану у старим границама желећи сунца да их огрије и вратница кроз које би могли излазити на свјетило дана.

Имали смо прилике говорити са више њих — учасника ове страшне борбе маленога народа са освајачем свијета, имали смо прилике чути од ових такве доживљаје и успомене какве историја не памти, али ништа није било теже слушати од оног описа кад су се Црногорци растављали са својом витешком

браћом Бокељима, кад им је саопштена царска наредба да се морају растављати и да Бокељи иду као дар, милошћу руском ускрсној побиећеној Аустрији и кад су Црногорци са Светим Петром отишли плачући уз Которске стране да вјечито испаштају оданост и вјерност, нечувено витештво и преданост свемоћноме старијему брату, који се маћехски према брату понашао, не дајући му помоћи за проширење и не стварајући му могућност за даљи бољи живот.

Гријех би био не признати брату укзану помоћ новцем и храном, а гријех би био и не опоменути брата на дацију, коју је млађи брат свагда са највећом готовошћу давао у крви својих синова, а која је била вјековна и која се потоцима лила.

Заиста овакав поступак са овим малим дијелом српскога народа не да се ничим оправдати, јер је Богу плакати и гријех је тешко поправими и вапијући давати земље српске ни роду ни племену, ни пријатељу ни благодарнику побиећеноме и униженоме, оне земље које је брат са крвљу добио.

Да, дата је земља славе, земља српска, земља крвљу српском стотинама пута окупана, ономе који својим поступцима испија чисту и српску народну крв и доводи мучени народ да вјечито кука и оплакује своју горку и чемерну судбину, губећи вјеру у Бога и у људе, а највише у брата, који је позван чувати свакога брата словена да га не даве нељуди.

Зар на томе Бечком Конгресу, гдје је свемоћни цар, нама свагда свете Русије био диктатор Јевропе, није могао рећи једну саморијеч „да буде велика Србија“ и била би велика Србија и велика Русија имала би уза себе велику Србију која би била природни и непрекидни савезник свемоћне Русије, коју би са Русијом везала крв и вјера, завјет и благодарност.

Да је то било и да је постала велика Србија, спријечила би се потоцима узалудно проливена крв и Русија не би имала потребе чинити уговоре и писмене савезе са несроднима ако и пријатељским земљама, јер је савез и братство, као и нераздвојна веза са Русијом записана и урезана у срцу и души свакога Србина, старога и младога, великог и малог, мушког и женског чељадета. Па зар такви народ, који се непрекидно моли Богу за добро Русије и славу свемоћнога словенскога цара, оставити и пуштати да га даве и да га море Немци, Мађари, Турци и Аустријанци. Да, збиља то је Богу плакати и то значи ни мање ни више него радити противу интереса нама свете Русије и намученог словенства.

Жао нам је и срце нас боли, што морамо рећи истину, ако непријатну за нас и за нашег старијег брата: да ни Немци, ни Французи, ни Енглези, ни Талијани неби дозволили да им браћу ко злоставља, омаловажава и од народности отуђује, већ би ставили за спас браће и своје биће и свој опстанак.

А гријех би био не признати све оно

што је за браћу света Русија чинила и крвљу својих синова потпомагала ослобођењу балканске браће. А гријех би било не рећи истину да се дипломација нама драге, миле и свете Русије гријешила о нарочито наша српска права, српске земље и народ који каже „Бог и Русија“ који вјерује у Бога и Русију.

Погрешка учињена од стране Русије према нама Србима у опште и Црној Гори на посе, толика је и таква је, да се не да оцијенити и да се српскоме народу горко свећа, јер треба знати, да није било те тренутне погрешке него: било вјековног испаштања. Неби било трговине са Босном и Херцеговином, неби било клете анексије, неби било овога на силу Бога створеног Албанског питања, неби било ненаситиме пожуде аустријске дипломације, чије чељусти не може нико и ничим наситити, док се на ћор-фишек не одговори брзометком и док јој се један пут за свагда српски не рече и проговори: „Стој! Даље нећеш! Недамо!“

О, кад би знали Руси, та наша у истини најмилија браћа, та наша света узданица, какви је гријех учињен отимањем Боке Которске од Црне Горе, а они би, ако не заплакали а оно горко уздахнули, као што је горко заплакао и непрекидно уздисао онај срцем и душом велики Србин, велики патриота, велики мученик, велики првосвештеник и непобједими ратник а највећи пријатељ свемоћне и свете Русије Петар I Свети кад је по вољи Русије празнијех руку, празнога срца, узалудне наде

пошао уз которске стране, праштајући се са дивном Боком и српским Бокељима.

Неправдом људске силе пошао је Свети Петар у своје витешко стијење, да опет муку мучи и да се бори противу страшне природе и још страшније судбине намученог а вазда поносног српског народа, кога су силници близу шест вјекова звјерски черечили и давили и ако се тај српски народ за мир Јевропе непрекидно борио и био бедем противу Азијатске навале.

Гријех овим учињен велики је, али је опростим; учинио га је брат према брату, заштитник Српства и Словенства. Гријех је овај учињен према једноме светоме човјеку, који је још онда заборавио на увреду и ако је овијем остављен и стављен у тамницу један народ рођен да живи на свјетлости дана и да нечувеним дјелима и витештвом својим казује свијету ко је и какав је српски народ, који није клонуо ни изумро ондах када је сва Јевропа стајала узбезекнута, запрепашћена и упропашћена пред силом побједоносне азијатске навале и зеленом чалмом охолних Турака.

Заиста, да је знао онај, који је крвљу српских витезова ослобођену Боку дао Аустрији, какво је убиство учинио над Црном Гором и Боком на по се и српским племеном у опште, вјерујемо, да то неби нигда урадио Али на жалост оvdје се показало оно, што се често понављало, а на жалост и сада понавља и тврди: да су дипломатски зелени столони, мученије народа, велике гробнице, тешке

ране и народни болови. Они су и на овом конгресу нечовјечно, немилосрдно и без осјећаја резали и кидали месо једнога неоспорно бројем маленога а дјелима великога народа, дијелили су кост од кости, крв од крви и парчетали јадно срце српских мученика, да не могу ширити своја витешка српска крила и да не могу извршити и Богом одређену мисију српскога народа, који је био и који је сада недостижан мучеништвом, недостижан славом, недостижан самопрегоријевањем, несравњив пожртвовањем и самосвијешћу о својој сјајној прошлости и вјером у још сјајнију свестрано заслужену будућност.

Да видимо коме се даде, коме се предале и коме се уступи та крвава, витешка и питама српска Бока. Ох, даде се, предале се, уступи се и потчини се не побједитељу, не јунаку, не пријатељу, него се даде и предале највећему српскоме крвнику, непријатељу и гробару свега онога што се српским и словенским назива. Заплака један народ рођен и дјелима заслужан, да вјечито пјева.

Заиста оно, што је Русија на Бечкоме Конгресу за Аустрију учинила, велико је и свакоме другоме, да је то урађено био би не само вјечито благодаран, него и одан, па и готов жртвовати се за такво добричинство за повраћај круне, државе, царства, господства и силе, коју је горди Наполеон бацио под ноге и мамузама својим мамузао.

Но Аустрија је аустријски поступала, Аустрија је аустријски за добро злом вратила,

Аустрија је аустријски показала се према Русији, као што је аустријски благодарила пољскоме народу за услуге, које је учинио Аустрији пољски краљ Јован Собјевски, побједив побједоносне Турке и метнув бачену круну неблагодарноме цару на главу.

Вриједно је да видимо, да ли је Аустрија кад год радила или се сјетила неправде, која је српском народу, подло добивоном Боком учињена. Не, и ту је Аустрија аустријски радила и ту је Аустрија аустријски поткопавала јаму Црној Гори, и Српскоме народу, и ту је аустријски гледала да свестрано убије сваки напредак међу Србима својим и страним, што и сада ради и радиће и у будуће, док јој се не рекне: — „Стој! Даље нећеш!“

Дали је Србија, Црна Гора и српски народ заслужио, да Аустрија овако вјечито аустријски с нама поступа? Није. Узмимо за доказ само аустријску невољу и биједу у коју је била запала 1848 год. када је Маџарски бич шибао Беч и пријетио опстанку престола и Аустрије. Зар није Србија послала свога војводу Клићанина са 10.000 својих витешких синова, да спасавају Аустрију од Аустријанаца. И они појоше и побједоносно водише крзаве борбе и са помоћу наше браће Хрвата и Срба или боље рећи Србо—Хрвата спасоше Аустрију од пропасти. Овдје је згодно да речемо истину коју неблагодарни Аустријанци неће да признају, а то је, да је руски козак и српски сељак спасао апостолском величарству круну и Аустрији осигурао државно биће. Но рећи

Аустрији истину то је ни мање ни више до издаја; издаја према ономе, што је Аустрији најсветије, а то је: подвала, лаж, неблагодарност, подлост, нечовјечност и непризнавање ничијих заслуга, као што се то није признавало и непризнаје се нашој јадној браћи аустријским Србима. Каква је та Аустрија, довољно је напоменути 1848 годину и оно што је за њу учинио, руски цар Никола I, који је спасао Аустрију од коначне пропасти, а Аустрија у име благодарности онако срамно иде у друштву других велесиља да Русију уништи на Севастопољу 1854. год. И данас онај исти аустријски цар који је молио рускога цара Николу I, да пошаље војску — своје Козаке, да га избави од његових драгих Мађара, моли рускога цара Николу II, да се свестрано убије српски народ, да се одбије од Српскога Мора и да Црној Гори извади очњи вид и отме из српских руку, српски Скадар?!!

Сјетимо се само како је Црна Гора поступила према Аустрији 1866 год. кад је Аустрија дрхтала и лежала испод пруске чизме и стајала пред питањем: бити ил' не бити. Црна Гора је позвата од стране Пруске, да изведе војску према граници аустријској и да на позив и дати миг ускочи у Боку Которску обавезујући се за такву услугу дати Црној Гори Боку Которску са Дубровником, стављајући јој у изглед и Херцеговину.

Црна Гора, да би очувала добре односе са Аустријом, жртвовала је сигурну добит,

проширење и сјајну будућност. Па чим јој за то захваљује та моћна суседка? Тражи јој вјечно слободни Ловћен, ту поносну српску гору, која је високо држала српску заставу и онда, када се над зидинама грешнога Беча вијао турски полумјесец.

Ко се не сјећа устанка витешких Херцеговаца и њихове надчовјечанске борбе за ослобођење 1875 год.? Ко се још не сјећа славне борбе двије српске књежевине Србије и Црне Горе које су 20 Јуна 1876 г. развиле двоглави бијели орао и Душанов крсташ барјак и пошле у свети нераван бој и страшну борбу противу крвожедних Азијата за спас и избављење браће своје? Ко се не сјећа оних славних побједа и борба, који је одржао витешки српски народ на бојним пољима око Србије и Црне Горе? Зар има кога, који незна како је 1877 г. Црна Гора одржала развијен крсташ барјак и продужила борбу самз самцита са страшним српским крвником, са крвожедним Турчином, који у охолости својој нехтје дати Црној Гори као награду за у свим бојевима одржане побједе малени Спич и Никшић. А ко се не сјећа како је малена Црна Гора увела у рат силну, моћну и славну Русију, која је са својом побједоносном војском пријешла Дунав, Балкан и побједнички дошла пред вратима гордога Стамбула и ту, у име своје побједоносне војске и у име својих савезника Србије и Црне Горе диктирала пониженом Султану услове мира.

Има ли кога Србина, да може забора-

вити бездушне одлуке Берлинског Конгреса 1878 г. Шта је тамо рађено тешко је и помислити, а још теже изустити, јер се противу онога, што је тамо урађено буни у Србину све. Тамо је копан гроб српскоме народу, тамо се јавио, као побједиоц вјечити српски гробар, који мачем и крвљу још никад никога није побједио, него својом старом навиком и својом закулисном радњом, том аустријском једном силом одржао је побједу и ликовао хијенским задовољством ругајући се мору српске витешки проливане крви.

На томе нејуначкоме и кобноме дивану одржао је побједу онај, који је од свакога и свакад био побјеђиван на јуначкоме мегдану. Да, Аустрија је аустријски побједила и једним потезом пера клетс свјетске дипломатије својим хијенским канцама извадила срце из српских недара, приграбила је српску поносну Босну и вазда мучену али и славом увјенчану кршну Херцеговину.

Па шта после овога каже та Аустрија? Аустријски прича и говори како је Србији помогла да узме себи нешто од онога што је као и свагда мачем и крвљу својих витешких синова освојила и ослободила. Заиста она у овоме као и у свему другоме аустријски прича и говори као што је аустријски метнула печат на уста сваком Бошњаку и Херцеговцу одузимајући им и оне слободе и она права, која су и под Турцима имали. Аустрија аустријски не да Србину у својој кући, на своме

огњишту српску славу славити, ни гусле помолити и ако то Турци никад нијесу бранили.

Аустрија је аустријски радила и све чинила да завади два рођена брата Србина и Бугарина. Радила је и урадила је, задовољила своју крвожедну ћуд, успјела је да брат дигне руку на брата свога и да се браћа, позвана вјером и крвљу братском, на заједнички рад виде у два крвнички завађена табора, како би она аустријски нешто закулисно ћарила и ућарила.

Шта даље Аустрија аустријски ради? Хвали се, прича и на велика звона износи како је једног брата спасла од пропасти да га други брат не угуши. Заиста, ово је аустријска услуга достојна признања и незаборавности, јер треба знати: да Кевен Хилере, Форгаче и њима подобне дипломате може имати и има једино Аустрија од чијих услуга кожа пуца и кости се ломе, а народи доводе до вјечитог мучења и робовања.

Аустрија је у свачему недостижна и јединствена. Она је држава за модел, она је мозаик разних народности у којој свака народност војује противу сваке народности. У којој војује свака влада противу свакога народа, у којој сваки народ плаче од сваке владе, и кука под ударцима зле судбине и у цијеломе свету јединствено само у Аустрији омогућене власти.

И све аустријске владе и аустријске власти осуђују све друге владе и власти а нарочито српске владе и власти, које ничим не личе на оно чим се Аустрија кити и једино она

може китити, јер код српских власти и влада могу милети по свој Србији и Црној Гори аустријски жбири и шпијуни и здраво се враћати из земаља, које се не боје свога рада и које борећи се за свету ствар, за народно јединство, братство и слободу не зазиру Аустрији, што аустријски ради, знајући да њена политика само њој приличи.

Шта је Аустрија и каква је њена политика и политичари, довољно је напоменути Анексију Босне и Херцеговине, којом је погажено свето право српскога народа, право народности. И она је овијем нечовјечним чином ударила шамар свој светској дипломатији и пљунула на свој подпис и све подписнике и подписе Берлинског бездушног Конгреса.

Чим је аустријски погазила једно међународно право и увела у праксу гажење међународних уговора, које ће се горко осветити свима и свакоме, данас једном а сјугра другоме народу и држави.

По свршеној анексији Аустрија је тражила да Срби изјаве, да нијесу анексијом оштећени, да нијесу лишени никаквих права?! Заиста равно овоме нико никада није ништа чуо. Овим се као грешница наметала да јој се ослободи страх за нечовјечно отете српске земље и историјом, обичајима, језиком и свим чим се један народ карактерише, освештана и неоспорима права.

Дали се она и после овако погаженога српског права зауставила и рекла „ако је и од мене, много је!“ јер за све, за свашто и

за свакога мора имати краја, као што је имало и почетка. Али за њу, као за Аустрију нема краја пожудама, увредама, пљачкама и отимању племена и народа. Ми је и сад, као и до сада видимо, да је у свему себи доследна и да као Аустрија, аустријски ради да створи од народа који нема појма о народности народну државу. Јест, она ради, да на основу питања и права народности види створену арбанашку државу. Каква иронија! Аустрија и право народности. Заиста треба рећи и признати истину: да је за човјечанство једна велика добит, кад је и једна Аустрија била кадра да може признати ма коме народу право народности, Ако и за кога, то и за нас Србе ово треба да буде једна велика добит, е кад се код Аустрије пробудила успавана свијест и признање народности. Ми, Срби и не тражимо ништа друго, до да нам се то право призна и по том праву уступи оно, што је наше било и што наше бити мора, а зашто не треба одређивати какве комисије, да лучше по пут стоке из тора Арбанасе, пошто смо ми а и наши суплеменици дали довољно доказа цијелој Јевропи и цијеломе свијету о своме бићу и мјестима гдје живимо.

Ми мислимо, а и вјеровали бисмо да се код ма којег народа, државе или дипломатије пробудила успавана свијест и савјест о питању народности. да је то признање преокрет на боље и да ће оно, што тражи за народе ван домашаја своје власти примјенити и на дому своме, али што ће мо кад то Аустрији

не вјерујемо и не можемо вјеровати, јер и то као и све друго Аустрија аустријски ради, неби ли од мира начинила немир, плашећи се да ће на Балкану после овако сретно свршенога рата и славне побједе непобједних савезника наступити мир, благостање, ред и законитост онамо гдје је вјековима био немир, убијства и свака лична и имовна несигурност.

Да, она ствара т. ј. ако може створити арбанашку државу без обзира што, као што рекосмо, Арбанаси то не траже, јер се то не слаже ни са њиховим обичајима, наравима, прошлошћу, ни појму о народности. Она хоће да створи једну државу какве нити је кадгод било. нити ће је кадгод бити. Ради да створи пову Турску само у мањем облику а још са већом несигурношћу по мир балканских народа и Јевропе. Она ради не у интересу питања о народности, него да аустријски створи могућност, да може свагда копати јаз међу балканским државама, како би даном приликом могла тутакнути Арбанасе противу једне или друге српске краљевине, или братске Бугарске и пријатељске Грчке државе.

Аустрија купи и сазива своје Арбанашке плаћенике и агенте и шиље своје чиновнике да пресједавају скупу арбанашких „представника“ који су сами себе изабрали и за новац Аустрији продали.

Аустрија шиље своје официре да кришом протурају по Арбанији силно оружје како би навела онамошњи народ на борбу противу побједоносне српске војске, која је после пет

вјекова увела мир, ред и законитост у земљи највећег немира, нереди и незаконитости. Све то свједочи колико о звјерству и нечовјечности, толико лудости и безумљу, у које је упала њена Макијавелска или боље рећи аустријска политика.

Кад је српски војник ријешен да умре а да не пусти, да плодове његовик побједа ужива и може уживати ико други до њега — Србина, то онда шта хоће Аустрија, шта хоће велесиле и о чему то конферишу, кад најпосле мора бити онако како је право и како жели у овом случају побједиоц а не побјеђени.

Рад амбасадора великих сила у Лондону још није крунисан жељеним аустријским успјехом, још се око Скадра бије крвави бој, још се тамо чује грохот пушака и тутањ тонова, још се тамо пролијева потоцима драгоцјена и скупоцјена крв српских синова. Још мајке губе јединце синове, сестре браћу а жене своје хранитеље и браниоце, још јатима нејака српчад остају без својих родитеља. Још се проливена крв пуши и са новом сједињава дижући пару своје силне изнад силног и тврдог града Скадра и својим руменилом покрива кровове, улице и све домове Скадарских бранилаца, а по сриједи те силне и проливиене крви за свето право и за српски Скадар пролијева се кришом, тајно па сад и јавно отров који шаље највећа мора српског и словенског народа, та проклета и несносна Аустрија.

И из те смјесе чисте, свете и дичне, мученичке српске проливиене крви и силног о-

трова отроване и крвожедне Аустрије, пони-
ћиће и родиће се сунце српскога јединства и
отров се вратити отровној Аустрији, и тај
свјетски отров, који је вјековима тровао на-
роде, земље и државе, сараниће се заједно у
гробу са бићем отроване Аустрије, да више
не трује свијет и не кужи ваздух, створени
за чиста бића, и здраве народе. И политику
која на моралу почива.

Аустрија смета и омета вјеру и успјех
нечувених српских ратника, шаље свој отровни
ијед свима рањеницима, ратницима и осветни-
цима и мученицима, који се у чуду питају,
од куд то, да ми свагда ратујемо и освајамо
земље и градове не за нас него за Аустрију?
Од куд то да ми ратујемо и гинемо за наш
српски Скадар а Аустрија да нам неда ужи-
вати плодове својих побједа? Шта мисли она
кад бисмо се вратили из крај Скадра без
Скадра, у недом због Скадра? Бисмо ли
смјели такав пораз претрпјети и остати да гле-
дамо један другога, а да не можемо видјети
хиљадама гробова и гомиле костију оставље-
них, затрпаних и побачених око скадарских
бедема и зидина Тарабоша, Брдице, Буша-
ти и другијех утврђења и градова.

Не, никада то не нећемо и несмијемо учи-
нити, ни пристати да се из крај Скадра без
Скадра вратимо својим кућама и кућама оних,
који су онако нечувено и витешки, презирући
смрт ускакали у смрт и остављали своје дра-
гоцјене животе са вјером да чине свето и спа-

соносно дјело, да гину за славу, част и слободу браће своје и за српски Скадар.

Тако мисли, тако жели и тако каже сваки Црногорац који се још у животу налази, а тако каже и тако жели и тако мисли брат братски, осветник Косовски, витез Шумадиски, који је муњевитим летом отишао са Дунава на Јадранско Море, на српску Бојану, крај српскога Скадра, да у друштву брата бије крвави бој противу петвјековнога крволока, са чврстом ријешеношћу: гинути заједно са братом противу свакога ко буде Србима спорио право и власт на српско море и српски Скадар.

Па кад тако братска браћа мисле и кад су ријешени заједнички умријети за давно отето, а сада крвљу обновиљено своје право, која је то сила, која је то држава и чија је то политика која може и која би могла тријумфовати својом бездушношћу и отимачином, над стварним и недостижним тријумфом побједоносне здружене српске војске, која Скадар бије и мора да га добије.

А кад то каже српски ратник и кад је ријешен умријети а Скадра се не одрећи, тако мора да мисли, тако мора да жели, томе мора да тежи и Господар Црне Горе, коме без Скадра нема повратка, нема живота и нема опстанка у ономе виловитом и непобједном српском стијењу, које се назива црним, зато што је било црно и зло за све српске злотворе и отимаче, који су намјеравали да га добију и да се шећу по њиме. Зар би се

могао vratити из крај Скадра а без Скадра онај, који је Црногорце повео у рат, да Скадар освоји са вјером у громовну силу ратних громовника-својих војника. Зар би се могао vratити из крај Скадра а без Скадра и изићи у народ, гледати хиљадама у црно завијених самораних удовица, сестара без братница и хиљадама у црно завијене сирочади која лако подносе свако зло, глад и голатињу жеђ и босотињу у помисли и у вјери да ће Скадар пасти у руке њему, господару намученог а око скадра преполовљеног народа.

Али ми не вјерујемо, да би он могао бити такви, да се из крај Скадра а без Скадра врати двору своме и народу своме. Ми вјерујемо, да се он заклео пред собом, пред Богом и пред народом својим, да ће за Скадар жртвовати све, себе и све своје, а да га неће освајати за другога, као што је узалудно освајао Херцеговину, освојио је за Аустрију, која је аустриски обрала плодове његових побједа. Не, никада неће дозволити, да са Скадром буде оно исто што је било са Спичом и тврдим градовима: Хајом, Нехајом и Голим Брдом, које је он са својом витешком војском освајао и освојио, а на Берлинском Конгресу Аустрија аустриски присвојила и лишила га плодова народних надчовјечанских напора и побједа достојних имена Црне Горе и имена српског.

Он зна, да за Скадар Црногорци иду у смрт, он зна да без Скадра Црногорцима нема живота и да ће поћи понова у смрт, са новим

гробаром српскога имена, српскога народа, српске прошлости, српске садашњости и будућности.

Дакле за Скадар у смрт! Без Скадра живота нема, за њега у живот или смрт! То вели, то тражи и то каже народ и војска свјесна свога права и своје дужности.

Нек знају злотвори српски, нек чују владе и владари, нек приме к знању и сви дипломати, који се играју судбином земаља, држава и народа, да ће српски народ поновити Косово, а да без Косова неће напустити српско море и српски Скадар, нек знају, да ће српски народ довести охولة и бездушне непријатеље до њихове пропасти и њиховог Косова, јер Србији зна, умије и смије створити и злотворима Косова, као што је знао, смио и умио светити и осветити и своје Косово.

ДОДАТАК

На страни 16 и 17 ове књиге, говорећи о великом племену Беришима, изостало је нехотично ово што ће мо изложити, а што је неопходно потребно да се зна, ради још јачег расвјетлења питања о поријеклу племена — поарнаућених Срба, које Аустрија пошто по то хоће да огласи Албанезима.

Варош Ђаковица са цијелом околином насељена је чистим Србима, код којих је свјежа успомена о своје српскоме поријеклу.

Као што смо рекли Берише састављују једно племе са Кучина црногорским и радо се Кучима називају. Племе је ово толико снажно и јако, да као и друга околна племена није нигда признавало турско господарство већ само по имену и више је пути војевало противу Турске војске, због чега су Турци често војштили на њих и Ђаковицу и вазда без успјеха, а 1879 г. у борби са Турцима погинуо је главно командујући турске војске Мехмед Али паша звани Маџар Паша који је у Ђаковици и сахрањен.

Од овог племена рађају се познати Ђаковачки прваци Неми-бег и Зелен Мехмед.

Од Бериша рађа се и Јаја ефендија кога је српска војска затекла у Ђаковици као кајмакама. Овај Јаја Ефендија био је свагда пријатељ српском народу и као правичан старшина уживао поштовање народа без разлике вјероисповиједи.

Близу Ђаковице налази се село Вокши које броји 60 кућа; по поријеклу су Кучи-Дрекаловићи, поносе се својим поријеклом. Они су са Беришама један фис. Од њих се рађа познатимухамедански првак Ахмед Вокши. Он говори српски као и прави Србин, хвали се и поноси се својих српским поријеклом и каже: Ја сам по крви Србин. Срби су сада дошли да чувају свој манастир св. Дечани, а ми Берише чували смо сву задужбину наших старих краљева, од прије пет стотина година и да није било нас и других поарбанашених Срба неби било Дечена ни других царских задужбина; ми смо за манастир много чинили а то свједоче и имена наших ђедова и прађедова, која су уписана у манастирским зидовима." Сви они — Берише славе Светог Николу и као Мухамеданци о слави дочекују званице. Сви они чувају гробове својих предака који су били православне вјере, које о задушницама преливају и зову попове да им читају молитве, а по напуштеним црквама на дан храмовне славе скупљају се и доносе дарове свештеницима. Овако поступају не само ови поарбанашени Срби него и сви други.

Турске власти и Турци све су могуће радили да између њих искоријене славу, али ни-

јесу могли у томе успјети, па су онда оце и муфтије приступили другоме средству, јер им је слава српска бола очи и тровала отровану душу. Почели су их учити да славу не зову славом, него да на дан славе позивају зва-нице „на муабет.“ Но они неће да знају за „муабет“ него за свој стари адет или завјет — славу.

Поарбанашени Срби никако не допуштају да неко вријеђа њихове једноплеменике, па макар они били и друге вјере и о њиховим једноплеменицима може се лијепо говорити или пјевати, али ружно никако.

Кад је 1879. год. књаз Никола повјерио војводи Марку Миљановом команду над војском, која је 1879. год. по берлинском конгресу имала заузети Плаво и Гусиње. Турци, знајући важност једноме и другоме граду по-служе се својим турским лукавством, преобуку низаме у арнаутско одијело и пошљу тако преобучену велику војску, да стане на пут оку-пацији Плава и Гусиња. Ударе на црногор-ску војску и исту сузбију. Овај неуспјех цр-ногорске војске одјекнуо је по свој Арбанији и Арнаутлуку, и о овоме су Арбанаси пјевали пјесме, приписујући тај неуспјех војводи Марку и Кучима и ако су се и овдје као и свагда у свијема борбама одликовали. Овијем пје-смама Берише су били увријеђени као Кучи, и зато су и забранили другијем племенима да те пјесме за Куче неповољне не смију пјевати, и тако су Берише-Кучи мухамеданци, забра-нили да се пјевају неповољне пјесме за Куче православне.

Из овога се види колико је очуван појам и успомене о сродству поарбанашених мухамеданаца Срба, којима је и дан дањи народност и крв светија од вјере.

У колико су успомене на старе претке очуване у појединим српским племенима мухамеданске вјероисповједи, треба да наведемо у колико је очувана таква успомена и у Барскоме округу у великоме племену мухамеданске вјероисповједи *Мркојевићима* које се рађа од Пиперскијех Мрка. Ово племе не само што је очувало успомену на своје српско поријекло, него је задржало и сва братствена презимена као: Марковићи, Петровићи, Калуђеровићи, Јовановићи и т. д. Поред обичаја сачували су и свој чисти српски језик. У сред овога племена налази се црква св. Илије, у којој се служи служба само на дан храмовне светковине — о Илијину-дне сваке године. То је црква Мркојевићка и Мркојевићи исту цркву оправљају и чувају.

Поред исте цркве налази се старо Мркојевићско православно гробље, које Мркојевићи као мухамеданци чувају и у велико поштују, а на дан Св. Илије сваке године свако братство доноси своје читуле и ту се у присуству њиховом врши како они кажу прекада и спомен њиховим православним предцима, зашто добављају православне свештенике, који врше молитве и за награду им дају с куће на кућу по руно вуне, груду сира и за јело сваке ђаконије.

Ово је за Мркојевиће мухамеданце нај-

већи годишњи празник, како они кажу „аманет.“ На овоме Мркојевићском сабору и Мухамеданској прослави, успомене православних предака скупља се сав околни народ без разлике вјероисповиједи. Ту се по старом српском обичају постављају заједничке трпезе или како они кажу братске „софре,“ за којима се једе и врши помен умрлим, а иза помена народ од све три вјероисповиједи, мало даље од гробља води заједничко коло и весеље, које се с нестрпљењем очекује и сваке године неизоставно понавља.

Међу свим Мркајевићима има само једна породица која се од скоро доселила и која нема свога гробља у поменутом православном гробљу, а то су познати Каплановићи.

И код свију других барских мухамеданаца као: *Заљевчана, Микулића, Туђемиља* и др. очуване су све старе српске успомене и предање о српскоме поријеклу, који су и по језику Срби.

У Бару је живио и у правој смислу ове ријечи господарно познати и чувени Селим бег Барски, који је поријеклом био чист и овијан Србин и свагда подпомагао православне Србе.

Он је познат као зулумћар али и као добротвор православне црквене општине, којој је из успомене на своје старе и православне претке у непосредној близини свога сараја с десне стране ријеке железнице поклатио пространи плац, за подизање православне цркве,

која је помоћу наше браће Руса и подигнута у првој половини XIX вијека.

У цијелом Бару међу мухамеданцима као и другим Хришћанима очуване су гусле, бадњак и слава, као и код господара Барског поманутог Селим бега, који је уживао кад је уз гусле слушао српске пјесме, па и сам тражио најбоље гусларе да му пјевају о Краљевићу Марку, Милошу Обилићу, о издаји Бранковића Вука, о Косову и другим знаменитим борбама, проклињући издајнога Вука као одпадника, а хвалећи Обилића као понос и српску дику.

Његов отац познати Ибрахим бег имао је више синова, али су сви помрли, па кад му се родио Селим бег дошао је код њега његов стари пријатељ бег Шкањевић и рекао му: да ће му умријети и овај новорођени син Селим ако га не крсти у православној цркви. Ибрахим-бег, да би осигурао живот своје новорођеном сину Селиму, позове православнога свештеника и Селима крсти, давши му на крштењу име Јован.

Ово је била тајна али позната у ужем кругу православних и мухамеданских Срба, отуда је и Селим бег био свагда добро расположен према православним Србима. Ово што наводимо сам је Селим бег признао писцу ових редова, са којим је био највећи пријатељ, а од кога је забиљежио и у успомени очувао многе драгоцене податке из његовог живота и прије много година штампао у своје листу „Домовини“.

Колико су Срби мухамеданци поштовали своју прађедовску православну вјеру, довољно је ово што смо напоменули, а ово није био усамљен случај, већ су скоро сви Срби мухамеданци, да би очували своје јединце, радо их кршћавали по обредима православне цркве, а таквих је случајева било међу Баранима, Улцињанима, Скадранима, међу малисорским мухамеданцима и свима до Косова и Старе Србије. А и код православних Срба био је обичај давати новорођеној мушкој дјечи, да би се одржала, турска имена као: Бећо, Мурат, Бего, Турчин и т. д.

Сви мухамеданци Улцињски очували су своја стара презимена и предање од кога се рађају. У Улцињу има Бушатлија који се рађају од познатог Станише Црнојевића-Скендербега, као и Арслан-беговића, који се рађају од требињских Арслан-беговића, који су очували све своје српске успомене, као и писмо босанчицу-ћирилицу, које смо имали прилике видјети и читати у цијелој улцињској округу. Код најстаријих кућа чувале су се и чувале старе српске књиге и повеље, на пергаменту даване од стране српских владара, велможа и господара. А на прибирању истих писаца ових редова радио је и у много би успјео да није био принуђен невољно оставити своју домовину, као што је прикупио и све мермерне и камене споменике давне прошлости српске и млетачке, и са њима као председник и осниваоц српске народне читаонице у Бару, подигао споменик славним освајачима и осло-

бодиоцима Бара, а који и дан данас постоји и види се на улазу у вароши Бару од стране пристана барског, а о чему је у своје вријеме писано 1881 год. у „Гласу Црногорца“.

* * *

Кад већ споменуемо борбу поводом окупације Плава и Гусиња, пошто је ово врло мало или скоро ниуколико познато већем дијелу читаоца, то неће бити излишно ако овдје изнесемо ствар како је текла, јер су и ту умјешани прсти смутљиве Аустрије.

Познато је, да је Црна Гора 1876 и 7 г. покорила многе градове као Бар, Никшић, Улци и друге и да је по Берлинском конгресу поред других градова досуђен Црној Гори Плав и Гусиње и да је морала уступити Турској освојени Улцињ са околином, што је одмах и урадила.

Турска, као што је поменуто изиграла је одредбе Берлинског конгреса и задржала за себе Плав и Гусиње.

Велике силе, клањајући се свршеноме чину договорио по предлогу познатог и великог Гледстона нареду Турској, да Црној Гори поврати Улцињ и улцињски округ, до ушћа Бојане; но како Турска није била вољна по упуству Аустрије то учинити, Гледстон као пријатељ слободе свију народа и као човјек од срца и душе, познавајући историју српскога народа и као дипломата који је своју политику на правди и моралу оснивао, говорио је у енглеском парламенту о великој прошло-

сти српскога народа и у корист Црне Горе, наводећи светлије моменте из њене далеке прошлости и садашњости.

Његовим заузимањем, радом и бесједама окренуло се сво јавно мњење, као и сва дипломација Европска и веле силе у корист Црне Горе, изузимајући крвожедну Аустрију, којој је било мало што је исчупала, приграбила и отела Босну и Херцеговину, то срце српскога народа, него је хтјела да осујети ол заузећа и Улциљ у корист Црне Горе. Но Гледстон, као велики човјек, преставник великог народа и говорник изговорио је оне знамените ријечи: „Балкан балканским народима,“ чиме је Аустрији ставио на знање да се више не може и не смије мијешати у ствари балканских народа, па јој подвикнуо и довикнуо само њему својствене ријечи; „себи руке!“ Иза чега је следовала интервенција великих сила у корист Црне Горе и Турска била принуђена да поврати и уступи Црној Гори град Улцињ.

Заузимањем и радом ове паклене Аустрије није повраћен Црној Гори сав улцињски округ, ни скадарска крајина до језера и ријеке Бојане, већ је својим познатим лицемјерством и интригама успјела осујетити окупацију цијелога округа до ријеке Бојане. Успјела је, да се од улцињског округа одузме оно што је најважније а то је, предјео с једне и друге стране високога Тарабоша (Торомбоша) и тијем забила убитачни клин у срце Црне Горе, да не може уживати плодове својих ратних успјеха и великих побједа, учи-

нила је да се не може слободно кретати по ријечи Бојани и користити се пловидбом по Бојани и Скадарском језеру, по коме је остала контрола турска, а по Бојани непримјетно и ако осјетно — Аустријска.

Колико је по интересе Црне Горе било убитачно одузимање Тарабоша и његове околине, то се тек данас да оцијенити и тијем доћи до увјерења, колико је и како је њена дипломација била упозната са појединим предјелима, одузимањем којих у најцријед је могла уочити какву ће пакост и несрећу допринијети Црној Гори и њеној будућности. А доћиће дан и далеко није, кад ће се Црна Гора и српски народ увјерити, колику је пакост и зло нанијела Аустрија Црној Гори, својом дрскошћу и границом поведеном између ње и Црне Горе, која иде равницом па скоро средином Барскога залива с којом, задржавајући за себе Спич са градовима скоро неограничено господари.

Ко није упознат са границом између Аустрије и Црне Горе, од пристана Барског па до виса с проћу Сутормана куда је спроведен црногорски калски пут, који веже барски пристан са Вир Пазаром и Скадарским језером, тај не може знати ни преставити себи слику о тој чудној подјели, која је не природна и којој нема равне у разграничавању држава старога ни новог доба. Зајиста ко је добро упознат са границама између Црне Горе и Турске с једне, и Црне Горе и Аустрије с друге стране, мора доћи до увјерења: да

су творци овакве неприродне границе били највећи непријатељи мира, јер да су Ђаволи такве границе годинама измишљали, неби могли доћи на мисао о таквој подјели. А тај демон који је то измишљао, била је Аустрија.

Но надати се, да то ограничавање и разграничавање неће омести Црну Гору и српски народ, да дође до свога циља, кад наступи жељно очекивани час разрачунавања са Аустријом, јер тамо неће бити Тарабоша ни Турака, с којима се она служила и служи, него ће бити Срба, пред којима ће стајати Аустријска сила састављена из гомиле двадесет народа, непријатељски расположених према Аустрији, њеним властима и државноме бићу.

Становништво Горње Арбаније или Скендерије (Доње Зете)

	Срба хришћ.	Мухамед.	Арбанаса и Турака
<i>Скадарски санџак</i>	81 700	60 400	12 000
<i>Драчки санџак</i>	6 800	57 000	18 000
<i>Призренски санџак</i>	156 000	—	49 500
<i>Пећски санџак</i>	113 500	—	23 000
<i>Дибарски санџак</i>	30 000	—	52 144

Свега Срба хришћана и мухамеданаца 502 900
 Арбанаса и Турака 154 644.

ЈЕДАН АПЕЛ

Завршујући ово дјело на дан ријеткога славља не можемо а да не пустимо маха срдачним осјећајима и душевном заносу.

Словенство је имало много славних и великих дана, које је славило, величало и узносило; али ни један дан словенскога славља није био тако велики ни у себи оличавао толику силу, ни имао такву привлачну снагу, као што је славље и прослава тристагодишњице владајућег дома Царске Куће Романова.

Да, данашњи дан, кад Русија слави и велича свој празник славе и величине; празник колико мио и драг свакоме правој Русу, толико је мио и свет свакоме Словену у опште, а нама Србима напосе; јер смо ми били, сада смо и бићемо вазда одани Русији и предани руским Царевима, славним Романовима, у којима је наш народ гледао и гледа као у надземалска бића, очекујући од њих спас и избављење, величину и народно јединство.

Данас, кад сто шездесет милиона Руса уједињеним, громогласним гласом пјева и кличе: „Боже царја храни,“ и кад се од тога

несравњивог и громовитог гласа пролеже пространо и велико руско небо, на коме сунце никад не залази, а од чијег гласа страхују, дрхте и стрепе сви непријатељи Русије и намученог Словенства, и ми Срби, са свагда једнаком преданошћу, пјевамо ту нама вазда милу пјесму и кличемо: „Боже Царја Храни,“ на радост, понос и дику Русије и великог словенског народа, а на „страх врагам.“

Но ми Срби са том и таквом нашом искреном молитвом, окрећући се небу, подижемо творцу васељене и уздах српскога народа, народа колико славног и витешког, толико храброг и мученичког, који је разапет на крсту сво близу шест вјекова и који је у току тога мучеништва био и остао вјеран Богу и правди и био са Русијом и уз Русију, од појаве првог Романова на престолу велике и славне Русије, а и прије тога за вријеме наше српске славе, величине, краљевства и царства.

Сад, кад се удружене српске војске, двије витешке српске краљевине налазе поред српскога мора, у близини и око српскога Скадра; и кад нам непрљатељи Српства, Словенства па и свете Русије не дају живјети ни умријети и кад се Србији спори свето прадједовско право на српско, крвљу стечено и славно добијено море, и кад се Црној Гори бездушно и нечовјечно спори неоспорно право на српски Скадар, а са тим и право на даљи живот и државно биће, право је, ред је, и биће богугодно, ако речемо истину и скренемо па-

жњу баш за вријеме ове велике свенародне светковине и словенскога славља, слављеничкоме народу и представнику славом овјенчаних Романова, на ову јединствену неправду, која се од стране заклетих словенских непријатеља чини Србији на посе и српству уопште, лишавајући га жељно очекиване добити — српскога мора — као и оној простором маленој, а дјелима великој Црној Гори, која је поточима вјековима пролијевала крв за крст часни, свету слободу и словенско име, као што се и сада немилице пролијева око Скадра, крв онога чистога српскога јуначкога соја, који није заслужио да се тријеби и истребљује, него да живи и ужива плодове нечувених жртава, великих побједа, и, вјековне славе, те да се културно развије и просвјетом оспособи за дјела и на томе пољу велика, славна; српству, словенству и човјечанству корисна, те да и на културном и привредном пољу постигне оно, што је била и што је сада у смислу витешком, јуначком и непобједимом.

Треба знати, да се нико толико и тако снесрдно није молио богу за добро Русије. нити се уз Русију тако и толико припијао као та многонапаћена и слободна Црна Гора, у којој није било човјека, нити га сада има, који се при устајању и сиједању, јутром и вечером, при радости и при жалости није сјећао Русије и рускога цара и од срца се молио богу за добро Русије и рускога цара, кога су Црногорци сматрали и сада сматрају за

нешто више од човјека, за нешто светије од свију круна, краљева и царева, и за силу непобедиму и скоро свемоћну; равну божанству.

У потврду овога могло би се навести много примјера, а биће довољна само појава лажнога цара Шћепана, који је користећи се популарношћу руских царева и вјером Црногораца, успио увјерити Црногорце, да је он Петар III руски цар, за кога се по смрти његовој пронио глас, да није умро, но да је одпутовао из Русије ради проучавања других народа, држава, краљевина и царевина. Томе је много допринијело и то, што је било велике сличности између лажнога цара Шћепана и Петра III., а што је о идентичности истога увјерило и оне Црногорце, који су ишли у Русију народним пословима, као изасланици митрополита и народних скупштина.

На основу тога упознавања, Црногорци и код живих својих митрополита-господара, приме лажног цара Шћепана, као цара Петра III. и повјере му судбину Црне Горе, судбину своју и животе своје. Русија је због тога била принуђена да пошаље у Црну Гору књаза Долгорукова, да о томе народ разувјери.

Колико су Црногорци били предани Русији и рускоме цару, довољно је навести и то, да изасланик руски књаз Долгоруков није могао разувјерити Црногорце да лажни цар Шћепан није био главом Петар III.

Ово су Црногорци чинили код своја два митрополита, од којих је Василије био господар

Црне Горе, и то као Петровић-Његош, и наследник заслужнога владике Данила.

Треба знати, да се међу Црногорцима појавио ма који цар, краљ или ћесар, и тражио да са њима влада, да би му Црногорци ударили двадесет и пет тољага и грдна га проћерали из Црне Горе.

Маленој Црној Гори поклањао је највећу пажњу творац данашње силне Русије Петар Велики, који је својим грамотама позивао сва црногорска племена у борбу противу вјековног непријатеља — Турчина; и ови листом устајали, Турке побјеђивали и Русији помагали; па приликом склапања мира били заборављени и Турцима остављени на милост и немилост, пошто су ондашње прилике и по Русију биле врло тешке.

Но Црногорци су ипак побјеђивали, што свједочи „Царев Лаз“ та страшна турска гробница а српска перјаница.

Свагда су руски цареви и руске царице поклањали Црној Гори велику пажњу и шиљали велике дарове, велика одличја и годишње помоћи у новцу и храни.

Сваки Црногорац вјерује: Да није било Русије, да Црна Гора не би могла опстати, и да би је одавно нестало. Али треба признати истину: да се Црна Гора у току двјестагодишњег савеза са Русијом није могла проширити, већ је територијално кроз све вјекове остала једнака и ако се узалудно борила и свагда побјеђивала.

Да, није могла доћи до већег напретка и економне независности и благостања, мучећи муку и подnoseћи сваку невољу у борби противу љуте и црне природе и још црњих непријатеља, који су у борби противу ових непобједних српских горштака свагда црно пролазили и губили цвијет турских силеџија и крвопија.

Све до данас, па и данас то се исто продужава и борба је ова очајна и страшна, од стране српске опсадне војске и од стране опсађених Турака. Заиста, нема земље на цијелој земаљској кугли, која је толико небројено пута окупана турском и домаћом крвљу, као што је то случај са Црном Гором и Доњом Зетом такозваном Скендеријом; гдје нема ни једне стопе земљишта, која није стотинама пута попрскана и натопљена људском крвљу.

За чудо је, како се не нађе у свијету ни једнога пријатеља, који би помогао, да се Црна Гора прошири и дође до свога права и могућности за бољи живот и свестрани напредак.

Сад, кад се указала прилика, да Србија добије и одржи своје море и да се Црна Гора прошири, да добије стародревни српски Скадар, појављује се онај црни гавран, носећи на кљуну своје мрску црно-жуту заставу, да је пободе поред арбанашке заставе (не знамо какве) на зидовима српскога Скадра. Та проклета и несносна Аустрија, која је сустопице пратила и вјековима прати српски народ и његов сваки покрет за слободу и напредак, пратила је су-

столице Црну Гору и Црногорце на свијем бојним пољима и побједоносним Србима-Црногорцима отимала, пљачкала и себи нечовјечно присвајала све ратне успјехе овога ратом прослављеног народа.

Да, Аустрија је вјековима испијала српску чисту и витешку крв и користила се успјесима и плодом Србима стечених и српству намијењених.

Заиста, страшно је и помислити, а још теже изустити, а најтеже помирити се са претпоставком да српски војник, косовски осветник, мора оставити српско море и поћи у позадину онда, кад је стекао право да предњачи другијема и да ужива плодове крвљу стечене. Још никад и нигдје није било случаја да побјеђени народ ужива тековине славом овјенчаног побједиоца. Као што је речено никад није било случаја, историја не памти да побједиоц ступа у преговоре о миру, не са побјеђеним непријатељем, него са државом која, ни на оно што има и што зликовачки ужива, нема и не може имати никаквога другога права, сем права отимачине подлошћу извршене. Дакле, права јачега, не по сили мача, витештва и побједи, него по сили јединственој, подлој сили Аустриској.

Та, монструозна држава, вјековима иде за Црном Гором и као што рекосмо ужива плодове њених напора и њених славних побједа, а по старој навици, ето је и сад, гдје хоће да награди побјеђене Арбанасе за нечувене зулуме, звјерства, пљачке, разбојништва,

отимачине, силовања и сваке врсте безакоња вјековима вршених на мученим српским народом, по Старој Србији, Македонији и другим земљама, које су пропиштале од арнаутског бијеса и пустахилука.

И при помисли да се овако што у данашњем вијску просвјете и културе може десити, да се звјерства награђују и звјерови потпомажу на штету витешког српског народа, који је прсима својим био грудобран Јевропе и својим великим напорима и жртвама осигуравао Јевропи мир, а себи стварао невољу и немир, буни се све у човјеку, а нарочито кад та просвијећена Јевропа потпомаже један, за државни живот, по све неспособни народ, ако се народом може назвати, а који нико и никада не може довести у ред ни створити државом, јер је и појам о држави за њих туђ и непознат.

Творци ове замишљене државе, прије него што приступе стварању и омеђавању исте и при пробном извршењу треба да спреме силу од најмање двјеста хиљада војника и сто хиљада жандарма, који ће их, колико-толико тренутно упутити на вршење наредба, а никако довести до реда, мира, послуха и поштовања закона и законитости, што је све стране њиној прошлости, њиној садашњости; а што ће бити стране и њиховој будућности.

Ако, и кад крвмутна Аустрија ову истину неће да зна, и ако са оваквим народом хоће, жели, ради и труди се да ствара и одржава вјечити неред и немир на Балкану и да вје-

чито као Аустрија аустријски ради; то Русија нити може, нити је смије њу потпомагати, ако жели да остане као Русија, заштитница правде, човјечности, слободе и мира на Балкану.

Ако нико други неће да штити правду и право побједоносног српског народа, ако нико неће да каже тој до бескрајности безобзирној Аустрији да се у своме потрку за српским побједама и српским земљама једном заустави, јер је дотјерала својим сваковрсни изазивањем и шиканирањем српски народ до дуvara, те се овај као увријеђен, опљачкан, поробљен и понижен мора окренути и рећи јој: Стој, даље се одступати не може и не смије. И то „Стој“ које ће изрећи и које мора српски народ у дјело привести биће по мир Европе кобно, а по опстанак Аустрије може бити, судбоносно, фатално и убитачно.

Да би се мир Европе очувао и Аустрија у овоме бијесноме потрку зауставила, ред је, право је, потребно је и спасоносно је да наша вјековна заштитница и овом приликом спасе Аустрију и да јој каже дипломатским путем: „Стој“, како неби српски народ и српски мученици били принуђени то учинити, преко јединог лијека у борби противу Аустрије, а то је: мач и брзометка. Ово ми говоримо као пријатељи мира и пријатељи опстанка и живота српскога народа, а овако мисли, жели и осјећа и сваки Србин од првог до последњег.

Данашњим даном, даном рускога и словенскога славља, не можемо а да честитајући Русији то велико славље не умолимо Русију

и њеног племенитог и свемоћног Императора као љубимца свију Руса, Словена а нарочито нас Срба, да се у овоме по српство одсудноме часу сјети српскога народа, да уложи и подигне свој велики и силни глас, те да једном добијемо оно, што је наше и што наше по људској и божијој правди мора бити, а што смо мачем и крвљу добили и освојили. Ово смо заслужили; справом тражимо и молимо да се дође до увјерења: да је наша добит и руска добит, наша побједа и руска побједа, наше проширење и руско проширење; као што је и руско добро наше добро, руска величина и наша величина, и руска радост наша — наша, јер се ми свагда и свуд руским именом кунемо и с надом у Русију живимо. Не дај Боже, да се у нашим праведним надама и очекивању нађемо и овом приликом увријеђени и понижени као што смо увријеђени, запостављени и понижени за вријеме црне анексије Босне и Херцеговине од стране ове исте Аустрије.

Да, право је, заслужили смо и очекујемо да се за нашу ствар заузме Русија, ако не више, барем толико, колико се заузима Аустрија за њене драге и крвожедне Арнауте, којој нијесу никакви блиски сродници, а којој су туђи по вјери, туђи по крви, туђи по народности, по обичајима и свим, чим би се могла оправдати њена недостижна дрскост заинтересованост и заузимање за највећег српског крвопију, непријатеља и противника са којим је Аустрија сродна по сродности своје душе

и срца свога, само у противној улози, коју она одиграва Аустријски, а у ствари потпуно арнаутски.

Јесте, Аустрија не примјењује арнаутске методе јавно у ширењу своје моћи и силе, већ све закулисно ради, убијајући народе и трујући живот малим државама. Она то ради привидно у име хуманости, човјечности, цивилизације и културе, умивајући до лаката у крви народној умочене зликовачке руке.

Да, Русија не смије ради себе и свога угледа дозволити дивљим и питомим арнаутско-аустријанцима да курјачким скоком и лисицијом ћуди скачу и даве намучени српски народ, који је прије шест вјекова осуђен на губилиште а што није умро има се захвалити Богу, српском несравњивом јунаштву, нечувеној издржљивости, постојаној вјери и недостижном патриотизму.

Заиста није добро, није човјечно, није ни мудро, а за сваку је осуду што Јевропа а нарочито Русија дозвољава да се овако бакћу и да пријете миру мирнијех и културнијех балканскијех народа, немирни и крвожедивом ћуди збратимљени јевропски мезимци — арнаутско-аустријанци.

При данашњој великој прослави, великога народа и славне династије имамо право и дужност замолити нашег покровитеља, да се својски и братски заузме за српску праведну ствар а то је и њена дужност, јер смо ми њена једноплемена, једнокрвна и једновјерна браћа, а њој се за нас лако заузети пошто

ми не тражимо ништа друго до само оно што је наше било, што смо мачем задобили, што наше мора и бити, ако је Русији стало до угдеда и престижа у свијету.

Очајно је и тешко стање српскога ратника, не од ратних напора, мука и терета јер су за њега сви напори и препоне малене у борби за праведну ствар, него од саме помисли и дубоког бола, што као освајач српскога дијела Арбаније и српскога мора, мора оставити те старе српске земље и то једва стечено и скоро виђено српско море. Њега тишти толика и таква огромна и несношљива неправда, што се од српских земаља, од српских градова и српскога мора, вољом и силом бездушних велесица мора зидати аустријско-арнауски ћеф и стварати држава у арбаншкоме ваздуху, да би се вазда могло мутити балканско небо и просипаги аустријски отров међу мирним народима.

Неби требало, неби било лијепо а ни паметно да за једном арнауто-аустријом пође и наш старији свемоћни брат, а нарочито кад се зна: зашто са помоћу савезника који за њом каскају хоће да створи чудновату државу, да том творевином овјековјечи своју несравњиву политику, коју памте њени савезници Италијани, чија су ребра пуцала и ломила се под ударима аустријскога кнута. Ћу памте Белгијанци, њу памте и многи народи западне Европе, а њу хоћемо да запамтимо и ми Срби, или ће дати праведни Бог да и она нас добро запамти, кад је у бестрв сур-

вамо и у невратак пошљемо, као што шиљемо и као што посласмо аустријске штићенике турске ратнике.

Вапијући је и непокајни гријех, допустити Арнауто-аустријанцима да се у крвожедној пожуди ругају потоцима проливеној српској крви око онога српскога Скадра. Тврдећи да Скадар српски не може бити и да мора припасти тој ново стварајућој Аустријско-арнаутској држави. А то тешко и претешко пада српским војницима, који неустрашимо прсимице освајају неосвојиме шанчеве, силна утврђења, примичући се капијама скадарског града, који је српски био и српски остати мора, ако је нама Србима стало до наше части, српска поноса и права које није подобно Аустријско-арнаутском праву, него је право свестрано освештано и крвљу стечено.

Данашњим даном кад Русија слави тристагодишњицу своје све моћне династије и кад су очи цијелога света у Петроград упрте, Црна је Гора имала право и дужност, да са својом витешком браћом, својим завезницима славним српским ратницима, свечано прослави двјестагодишњицу свога непрекидног савеза са великом Русијом. И тај српски савез са силним покровитељем да буде манифестован посред топовске грмљавине српскога јуриша око опсађеног тврдога Скадра, око кога се боре за вазда здружена браћа, а око кога су се бориле још у далекој давнини многе српске војске и многи српски владјоци бра-

нећи га и одбрањујући га од навале разних непријатеља као Млечића, Турака и других.

Да, здружени Срби, здружене српске војске, лавовски су се борили за Скадар и око Скадра за вријеме Високог Стевана, Деспота Ђурђа, Балшића и Црнојевића, па се здружени потомци далеких предака ето и сад боре, па су и требали да прославе заједнички тај двјеста годишњи савез Српскога и Рускога народа, те да чују Турци и њихови по души срцу и раду пријатељи и браћа аустро-арнаути, швабе и талијани и други творци арбанашко-аустријске државе.

Јест, требали су српски ратници поред Скадра да прославе тристагодишњицу сретно владајућег дома Романова са прославом двјестагодишњице савеза Срба с Русијом, који је крвљу написан и потписан, а који казује пријатељима и непријатељима да су Срби и Руси један те исти народ, који се није могао раздвојити ни отуђити великом даљином, непријатељским сплеткама, ни крвничким нападима на све што је наше, а што се словенским назива.

Требало је прославити двјестагодишњицу непрекидног савеза два братска народа и опоменути старију браћу на братску дужност и заједнички рад при одбрани Скадра на политичком дивану, као што се боре српска браћа на витешком мегдану, показујући свијету не виђено и нечувено јунаштво и самопрегоривање, које надмашује све оно што је досада ратна историја упамтила и забиљежила.

Требало је да знају Срби опсадници и опсађени Турци, да је наш Бог и руски Бог, да је наша вјера и руска вјера, да је наша крв и руска крв и да је наш савез нераздвојан којим смо задужили Русију да се у одбрану нашег права, њене дужности и части Русије чује достојни глас а који треба да је заповјест за све њене и наше крвнике, ако је свјесна своје величине, своје славне прошлости и своје недостижне силе и моћи.

Данашњим даном, даном свесловенског славаља и руске народне велике свечаности сви су Срби упрли очи у велику и силну Русију и њенога свемоћнога цара да нас помогне и избави невидовне силе и недостижне подлости и пожуде крвожедне Аустрије, која на очиглед српству, словенству и Русији јавно а не тајно спрема гроб српскоме народу, народу ономе који је вјечно наносио част словенскоме имену, па стојећи чврсто на нашем земљишту, подупрти правом и славном прошлошћу и правом добивеним на свим бојним пољима по цијени пропасти нашег највећег непријатеља Турчина не можемо ни посумњати да ће нас Русија заборавити и своју дужност неизвршити; зато ведра чела, веселе душе и радосна срца, не бојећи се јавних и тајних крвника из дубине српскога срца кличемо: „Боже царја храни!“ а са царом и нашу милу браћу и свету Русију, на добро Словенства а на страх врагам.

21. фебруара 1913. год.

у Београду

Имена која се спомињу у овој књизи

- Али Бује 34.
Андреја Нешић 33.
Арслан-паша 19.
Арсланбеговићи 105.
Атанасије II. 71.
Барат 7.
Берише 16, 99.
Балабан-паша 33.
Беровићи 39.
Бечки конгрес 79.
Балша I. 64.
Балша II. 65.
Балша III. 65.
Бодин 61.
Бојићи 41.
Бојовићи 41.
Бјеладиновићи 13, 16.
Бињак Алија 22.
Брауновићи 40.
Бушатлије 73.
Бијели Павле 13.
Васојевићи 17, 28.
Владне ??.
Валона 7.
Вукали 20.
Војуца 7.
Вукан Немањит 62.
Вук Раслапчевић Голе-
ми 36.
- Вукчевићи 37.
Галишник 7.
Гаши 16.
Геге 8.
Гентијус 56.
Гаврило Шибалија 41.
Горњи Кокоти 40.
Гојко Мрњавчевић 16, 39.
Груде 12, 20.
Добрско село.
Дрекаловићи 31, 100.
Драч 7.
Добрилани 40.
Дуловићи 40.
Ђорђе Балшић 65.
Ђорђе Бодиновић 62.
Ђорђе Алексић 83.
Ђорђе паша Беровић 40.
Ђорђе Кастриотић Скен-
дербег 8, 14, 31, 66.
Ђорђе Топија 33.
Ђоновичи 38.
Ђурановићи 36.
Ђурашковићи 36.
Ђурашевићи 41.
Елбасан 7.
Екнићи 40.
Живко Шибалија 41.
Заљсвчани 103.

- Ибрахим бег 104.
 Иван - бег Црнојевић
 58, 68.
 Илија Дрекаловић 29.
 Истинићи 12.
 Јастребов 34.
 Јаквинта 62.
 Јовићевићи 36.
 Јурасићи 37.
 Каплановићи 103.
 Кастрати 40.
 Караџићи 41.
 Карло Топија 92.
 Клименти 18.
 Красићи 17.
 Крусе 38.
 Краљ Владислав.
 Краљ Владимир.
 Краљ Драгомир 61.
 Кујунџићи 41.
 Лабија 56.
 Лазаревићи 41.
 Лазар Гребелановић 34.
 Лека Дукађинац 9, 13, 22.
 Ле Жан 34.
 Лијепа Јован 62.
 Љумљани 12.
 Малесија 33.
 Малисори в.
 Марко Миљанов 22, 101.
 Махмуд Усејин Спа-
 хић 17.
 Мардарије Корнека-
 нин 37.
 Мати 12.
 Махмуд - паша Бушат-
 лија 74.
 Махмуд бегови 73.
 Меденице 40.
 Мехмед II 69.
 Мертури 17.
 Миридити 12.
 Митрополит Сава и Ва-
 силије 29, 71.
 Милићи 57.
 Микићи 41.
 Милета војвода 93.
 Михајило Вишеславић 57.
 Микулићи 61, 103.
 Мркојевићи 102.
 Мустај - паша Бушат-
 лија 74.
 Муктар Гоља 17.
 Мугош 40.
 Наполеон Бонапарта
 75, 76.
 Никачи 20.
 Никићи 36, 38.
 Никола Дукађинац 9.
 Озринићи 17.
 Павле Дукађинац 9.
 Пипери 17, 19.
 Перовићи 40.
 Пепићи 40.
 Пековићи 40.
 Петар I 79.
 Пјешивци 41.
 Поповићи 38.
 Прље 29.
 Проклетија 7.
 Пренк Биб Дода 13.
 Пренк Кола 13.
 Радуновићи 37.
 Радичевићи 37.
 Радоњићи 38.
 Радовићи 40.
 Ракочевићи 40.
 Радоња Дрекаловић 29.

- Рецо Јаков Орловац 23.
 Ризван беговићи 73.
 Самујило 58.
 Св. Јован 57, 59.
 Св. Пречиста 57.
 Селчани 20.
 Срећи 15.
 Селим бег Барски 103.
 Скипетари 42.
 Страшимир Балшић 63.
 Стеван Високи 67.
   „ Дечански 63.
   „ Душан 63.
   „ Црнојевић 67, 67'.
   „ Немања 62.
   „ Првовјенчани 63.
 Станиша Црнојевић
   18, 73, 105.
 Сулејман паша 69.
 Темали 7.
 Тербуна 7.
 Тоске 8, 42.
 Туђемили 103.
 Ускоковићи 37.
 Урош I Велики 63.
   „ Нејаки 64.
 Хан 34, 43.
 Хајдуковићи 38.
 Хекар 34.
 Хоти 17.
 Цеклињани 35.
 Часлав 54.
 Шаљани 13, 15.
 Шакабенита 27.
 Шкулетићи 41.
 Шибалије 41.
 Шкријељи 20.
 Шћиптари 8.
 Шкумба 7.
-

САДРЖАЈ

	Стр.
Предговор	3
Арбанија	7
О Скадру	53
Додатак	99
Становништво Горње Арбаније	110
Један апел	111
Имена која се спомињу у овој књизи . . .	127
